

مجموعہ علمیات سہمیٹاؤ پائو

سپنڈا ہنگار

بمناسبت پنجاهمین سال تولد ظہیر الدین محمد بابر

مجموعہ مقالات سیمینار بابر

اکادمی علوم ج. د. ا

مرکز علوم اجتماعی

۱۳۶۳

بمناسبت پنجاه و پنج سال توپوگرافیک الدین محمد بابر

اسکن شد

مجموعه مقالات سیمینار

بابر

اکادمی علوم ج.د.ا.

مرکز علوم اجتماعی

ریاست نشرات و کتابخانه

مهتم : سیما «هنکار»

مجموعه مقالات سیمینار ظهیرالدین محمد بابر

این اثر یک به سترس خوانندگان گرامی قرار میگیرد مجموعه مقالات سیمینار ظهیرالدین محمد بابر میباشد که از طرف دانشمندان در سیمینار مذکور قرائت شده است.

سیمینار پنجمین سالگرد تولد ظهیرالدین محمد بابر به روز ۱۱ حمل ۱۳۶۲ از طرف مرکز علوم اجتماعی اکادمی علوم ج.د.ا در هوتل آریانا دایر گردید که در آن اعضای اکادمی علوم، استادان پوهنتون کابل و دانشمندان منسوب به موسسات فرهنگی اشتراك نموده بودند.

بنا سبب تدویر سیمینار از طرف اکادمی علوم یکتعداد آثار علمی نیز به نشر رسید که از آنجمله یکی هم همین اثر مجموعه مقالات دانشمندان سیمینار است که ریاست نشرات و کتابخانه اکادمی علوم ج.د.ا بر طبع آن توفیق یافته است.

ظهیرالدین محمد بابر از لحاظ کشور کشایی به تیپ جهانگیران از قبیل تیمور و نادرشاه افشاری ماند، ولی در همین تیپ بعضی امتیازات نصیب او شده است که شخصیتش را برانندگی میبخشد. اگر چه او بیحد یک کشورکشادر بسا موارد مرتکب قساوت ها شده و یا به شیوه های تفرقه به انداز حکومت کن با ملت های مختلف برخورد داشته ولی در پهلوی آن شخصی بود علاقمند به فرهنگ و وآثاری را از خود بجا گذاشته که از قدر دانی آن چشم پوشی شده نمیتواند.

او تنها پادشاه جبار و جهانگیر مستبد نبود بلکه یک سازمانده نظامی، سیاستمدار با شعور، مورخ را ستین، منتقد ادبی، شاعر شیرین کلام، موسیقی شناس ماهر زبان شناس محقق و حتی یک اتنوگرافر آگاه نیز بود.

بدین صورت شخصیت بابر دارای چندین بعد بود و او مجموعاً خصلت های بود که بخصوص در حکمرانان مشرق زمین سراغ شده بتواند. بابر اصلاً منسوب به مردم مناطق از بکستان بود، ولی حکمرانی او در افغانستان پیوند محکمی با تاریخ افغانستان گره زد و همچنین بحیث بنیان گذار یک سلاله بزرگ تاریخ (کورگانیان هند) در تاریخ هند و -ستان نیز بیگانه شمرده نمیشود.

فلهذا بابر در تاریخ آسیای مرکزی، افغانستان و هندوستان نقطه مرکزی مثلی می باشد که هر بخش آن او را منسوب بخود دانسته بتواند، یا به عبارت دیگر این بعدها در نقطه مرکزی این مثلث باهم یکجا شده میتواند.

بابر شخصیت با قدرتی بود و او توانست در یک ساحت وسیع ثقافت و کلتورها را از یک منطقه به منطقه دیگر انتقال دهند و تا ثیرات چنین انتقالات را در عصور مابعد در تاریخ آسیا دیده بتوانیم.

او گرچه در هند مدت زیاد زنده نماند ولی راهیکه او به احفاد مابعد خود هدایت داده بود تمدن خاص را در قاره هند بوجود آورد که در تاریخ به نام دوران بابریان مسمی شده است.

اواز آسیای میانه و افغانستان صدها و هزارها دانشمند، شاعر، معمار، موسیقی نواز و غیره را با خود به هند بردند و توسط آنها ثقافت آسیای مرکزی در هند نمایان گردید و همچنین از هند نیز ماهران چیره دست را به آسیای مرکزی و افغانستان فرستادند که نقش کار آنها ثبت روزگار گردید.

سیمینار پنجمین مین سا لگردتولد ظهرالدین محمد بابریک کار علمی بود که به ابتکار اکادمی علوم ج. د. ۱۰۰ بعمل آمد و ریاست نشرات و کتابخانه اکادمی علوم ج. د. ۱۰۰ طبق قطعنامه سیمینار اینک توفیق یافت تا علاوه بر دیگر آثار مجموعاً مقالات سیمینار بابر را نیز طبع و به معرض دانشمندان و محققین و خوانندگان گرامی تقدیم نماید.

باعرض حرمت فراوان
محمد ابراهیم عطائی

رئیس نشرات و کتابخانه اکادمی علوم ج. د. ۱۰۰

(ب)

فهرست

مضمون	لیکوال	منځ
- دافغانستان ددمو کړا تیک جمهوریت دعلومو اکاډمی		۱
دلوې رئیس سلیمان (لایق) پیغام		۸
- پیام اتحادیه نویسنده گان جمهوري دمو کراتیک افغانستان .		۱۱
- پیام پوهنتون کابل به مناسبت بزر گداشت پنجدمین سال تولد ظهیرالدین محمد بابر		۱۳
- دظهیرالدین محمد باببر دژبړیدنې د پنځه سومی کالیزی په ویاړ دافغانستان ددمو کراتیک جمهوریت دعلومو اکاډمی د اجتماع دمرکز دکارراپور		۲۰
- بابر در افغانستان دکتور عبدالطیف جلالی		۳۱
- انعکاس افغانستان درتوزک باببر دستگیر پنجشیری		۴۳
- ظهیر الدین محمد باببر وحقوق بین الدول پرو فیسر رئیس توز محمدوف عبدالقیو موویچ		۵۵
- په افغانستان کی دبابر میراث دوکتور عارف عثمان		۶۲
- شناسایی شعر باببر شفیقه یارقین		۷۸
- کتابشناسی آثار ادبی ... دوکتور محمد یعقوب واحدی		۸۶
- پنگی دنیا اشرف عظیمی		۸۷
- دنیای نو » »		۸۸
- کابل خوش منظریم محمد گلدی در دلی		۸۹
- ترجمه شعر پښتو محمد گلدی در دلی		

دبابر دزین یډنی د پنځه سوو تلین محفل ته !

د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د علومو اکاډیمي د لوی رئیس سلیمان (لایق) پوښام

دافغانستان د دموکراتیک جمهوریت د علومو اکاډمی د نوی کال پدی لومړیو ورځو اود ثور د پر تمین انقلاب د پنځمی کلیز ی په درشل کی دخپلو لوړو اهدا فو د ترسره کولو په لړ کی چی گو ډا و دولت دخپلومت رقی کړنلارو په جمله کی ور ته ټاکلی دی ، یو خل بیاب دی بریالی کیږی چی دافغانستان دورویو ملیتونود کلتور او ثقافت په را ژ وندی کولو کی د ایشیا ددی گوټ یعنی دماورالنهر تاریخی خراسان او اوسنۍ افغانستان او هند دیوه لوی ا و نامتو سیاسی ، او فرهنگۍ شخصیت ظهیرالدین محمد بابر د ژوند او آثارو دخیر لو او تحقیق نوی پاڼه پرانیزی.

له ښه مرغه ددغسی سیمینارونو په جوړولو سره زموږ لاره دافغانستان دخلک د دموکراتیک گوند په سر تاسری کنفرانس کی دکار دترقی کړنلاری هغه سپارښتنه روښانه کوی چی په هغی کی دافغانستان د خلکو دارزښتو نو تاریخی او فرهنگي آثارو په مطالعه

او تحقیق اودراتلو نکو نسلو نو دپاره دهغو په خو ندی ساتلو باندی تاکیدشوی دی.

همداشانې ددغو سپارښتنو اودنوروکو ندی غو نپو داسنا دو اود انقلابي شرایطو دغوښتنو له مخی دعلم او فرهنگ دلازیات انکشاف دپاره دافغانستان دخلکد موکر اټیک گوند دمرکزی کمیټی دعمومي منشی او دافغانستان د انقلابی شو را رئیس محترم مالکری ببرک (کارمل) دخاصی علاقې په بنیاد دافغانستان دعلومو اکاډیمي په دغه لاره کی ځانته خاص اهدا فامهموظایف په مخکی لری.

دروښمانی نهضت اود کوشا نسی مدنیت دظهور لو دبلخی ابن سینا ، میافقیر الله ، امیر علی شیرنوا یی دحدود العالم دمولف اوداسی نورو افغانی علمی او فرهنگي شخصیتونو دژوند او آثارو دتحقیق دملي او بین المللی سیمینارونو په لړ کی دادی مونږ دایشیا ددیویا پر لسی سیمی دیوه بل سیاسي او علمی شخصیت دژوند او آثارو په هغو برخو باندی دخپړنی نوی پانښه پرانیزو چی دشو روی اتحاد دمنځنی ایشیا، افغانستان او هندو خلکو دپاره په فرهنگي او علمی لحاظ ستاینی او تحقیق وړ بلل کیږی .

دظهور الدین محمد بابر علمی او ادبی آثار دافغانستان اودشو روی منځنی آسیا او هندوستان په تاریخ کی ددغو هیوادو نو دملتونو، د تجربی او فرهنگی میراثو نو یوه مشترکه گنجینه ده . زموږ په پیری کی چی دمترقی انقلابی عقایدو له برکته دملتونو اوملیتونو گټی دتساوی او برابری غو ښتنه کوی.

دبابر شخصیت او علمی او فرهنگی کار زموږ دسیمی دبیلا بیلو ملتونو له پاره پیوستون او تفاهم الپا مېخښوونکی منبع دی.

د انقلابی افغانستان دور و نومیلتونو له پاره دظهور الدین بابر دژوند مختلف اړخونه داسی یوه هینداره ده چی پښتانه ، دری ژبی او ازبیک اوتر کمڼ وروڼه په هغی کی خپله مشترکه فرهنگي هستی پوراز لیدلای شی .

زمونږ گو ښه او دو لټ پوهين ي چي دمليتونو تر مينځ دوا قعسي مساوات دتحقق د مخنيوي يو مهم عامل اقتصادي ، اجتماعي اوفرهنگي نابرابري ده چي له زړو رژيمو نوڅخه په ميراث راپاتي شويده .
 گوند اودو لټ ددي نابرابري دلري کولوله پاره خپل ټول امکانات په کاراچولي دي . له همدې کبله ، دظهير الدين بابر دآثارو خپل ل اود افغانستان په ټولو ملي ژبو کي دهغوي خپرول يوه جدي ملي وظيفه بولي .

دافغانستان ددموکراسي تيك جمهوريت فرهنگي پروگرام د ورونيو مليتونو دکلتوري پرمختگ له پاره زمونږ دهيواد په تاريخ کي تر ټولو انقلابي او عادلانه پروگرام دی . دغه پروگرام له هر راز تبعيض او غير انساني تمايلاتو څخه پاک او مبرادي . زمونږ انقلابي گوند ټل په يوه کي ويني او يوه ټولو کي .

زمونږ گوند چي په هيواد کي دسياسي ، اقتصادي ، اجتماعي او کلتوري چارو لار ښوونه په غاړه لري ، دافغانستان دټولو مليتونو ، قومونو او قبایلو دزيارايستو نکونمايندگان په خپلو ليکو کي متشکل کړي دي اوداپه خپله د ملي و رورگلو لور مظهر او پوخ ثبوت دی .

زمونږ دگوند د عمل پروگرام دافغانستان دمليتونو دارتباط په باره کي داسي وضاحت کړيدي :

((دافغانستان دموکراسي جمهوري دولت زمونږ دويالسي هيواد په لرغوني تاريخ کي لومړني دولت دی چي تصميم لري دوطن دټولو مليتونو ، قومونو او قبایلو دمدادي او معنوي رشد له پاره ، د بشپړي او واقعي برابري په خاطر مساوي حقوق او امکانات پراخ کړيدي)) .

دمعاصرو انقلابي نهضتو — و تجربو مونږ پدي باندې معتقد کړي يو چي يوازي دمختلفو مليتونو بنيادي گټو ته صادقانه او ستره پاملرنه ددغو مليتونو تر مينځ داختلافاتو بي باوري او متقابلو دسيسو زمينه او خطرونه له مينځه وړي اود هغو کارگرانو اودهقانانو

ترمينځ چي په بيلا بيلو ژبو باندې غږېږي ورورگلويز اعتماد منځته راوستلای شي . بي له يوې داسې ستړي پاملرنې نه دپاېر جايه سو له ايزو او عادلا نه روابطو او په دغو روابطو کې مدني پراختيا بيا کول ديلا بيلو ملتونو تر مينځ نا ممکن کاردی.

دافغانستان ددموکراتيک جمهوريت حکومت چي دافغانستان دخلک دموکراتيک گوند له لوري دعلمي نړۍ ليد پر اساس رهنمايي کيږي ، عقیده لري چي ديلا بيلو لويو او کوچنيو ملتونو ، قومونو او قبايلو تر مينځ دواقي ناپرابريو له مينځه وړل اود هغو دارتقاء له پاره دمساعده شرايطو منځته راوستل له يوې خوا ، اود هغوی تدریجي اوبلا تغييره تقرب له بلې خوا کولای شي دافغانستان ددموکراتيک جمهوريت خلک په يو داسي واحد او نوي جمعيت باندې بدل کړي چي زموږ ملي تاريخ تردی دمخه داسي عالي نمو نه نده ښوولي .

دملي مسالې دټول اهميت سره سره زموږ گوند عقیده لري ، چي دغه مساله په اجتماعي پرمختگ کې مجزا او قايم بالذات مساله نه ده ، بلکه مجموعه ددی پرمختگ دطبقاتي مسايلو تابع ده .

بايد دټولو ملتونو ، قومونو او قبايلو زيار ايستو نكي ديو بل سره اوږه په اوږه دثور دانتقلا بدارزښتونو په دفاع کې چي د وطن دملې استقلال ، آزادي او دولتي سرحدونو سمبالولو ته متوجه دي له دښمنانو سره په مبارزه کې خپل نظامي ، سياسي او اقتصادي اتحاد څرگندکړي .

دملي ستم اودنه برابري دټولو شکلونو محوکول ، دلو يو او کوچنيو وروڼو ملتونو ، قومونو او قبايلو دپرمختگ تا مينول غوښتنه کوي چي بايد دټولو خلکو ملي شعور دزيار ايستو نکو دگټو دپسيا کولو پر اساس وده وکړي او پر همدی لوري بدلون ومومي .

دهمدی منطق پر اساس موږ دظهير الدين محمد بابر علمي او فرهنگي خدمتونه چي دافغانستان په ټولو خلکو خصوصاً په اوزبیکو ، او ترکمنو وروڼو پوري تعلق لري څپړو او په دی باره کې ځان موظف بولو .

ظهیر الدین محمد بابر د اندیجان دپاد شاه عمر شیخ زوی چی په
خلور و پشتوبی نسبت گورگانی امیر تیمور ته رسپن ی . ۰ ۲

داندیجان له پاد شا هی خخه د مندتر امپرا تور ی پوری د خپل
جنگی او سیاسی شخصیت په څنگ کی داسی علمی او دا بی
خیری خاوند دی چی دبشری ثقافت او پوهنی په ارته نړی کی یی ځانته
خاص مقام گهلی او آثار یی د دنیا په ژوندیو ژبو باندی خواری ترجمه
شویدی.

دافغانستان دد مو کراتیک جمهوریت دعلو مو داکاډیمی له
خوازه په دی مو جز پیغام کی دبابر علمی او ادبی آثار یادوم اوده په
شخصیت باندی دخو لنډو مطا لبو ذکر لازم بولم.

۱- بابر نامه چی ددی گورگانی امپراطور په قلم لیکل شوی ده ، د
بابر جامع ادبی ذوق څرگندوی اوده دانتقادی نظر مثال دی چی په
علمی لحاظ دتاریخی او اتنولوژی پوهنی او جغرافیا یی او اقتصادی
معلوما تو له معنی دهغو وخت یودروند او ارز بنسمن اثر بلل کیده ای
شی .

داکتاب په شرقی چغتایی ترکی یعنی په ازبیکي ژبه، لیکل شوی
او بیانه یوازی په فارسی بلکی په انگلیسی ، آلمانی ، روسی ، او
فرانسوی ژبو هم ترجمه شوی او په ځینو مواردو کی تعلیقات ورباندی
علاوه شویدی.

۲- بابر دترکی اشعارو په عروضو باندی یوه رساله لیکلیده
چی دتالیف کال یی ۹۳۳ هجری (۱۵۲۵) میلادی کال دی.

۳- دبابر دترکی اشعارو ، ، مجموعه په (۱۹۱۷م) کال دروسی
محقق (الکساندر ساما یلو ویچ) په کو بنسبن روسی مقدمی
سره یو ځای دپترو گرا د په بنارکی چاپ شوی دی .

۴- په حنفی فقه کی بابر ژوره مطالعه در لوده او یواثر یی په ترکی
ژبه ورباندی لیکلی چی مبین (دمزین په وزن) نومین ی. فخری
هروی ددی اثر په باب وایی :

((وکتا بی موسوم به مبین در فقه نظم کرده است و بسیار خوب
واقع شده)) .

۵- بابر د نقشبندي طر يقی دیوه ستر شيخ خوا جه عبيد الله احرار والديه رساله په تر کی ژبه تر جمه کړی او له دغو آثارو سره جوخت د بابر په سپار بنسټنه یو لړ نور کتابونه هم لیکل شوي او روايت دی چې په خپله د بابر ځینسې تالیفات وړک شوي هم دی. همدغه رنگه بابر د بابرې خط په نامه د یو ډول خط مخترع دی چې تراوسه دده په نامه یادېږي.

د بابر دد غوآثارو په یادو لوسره پدی لنډه څیر نه کی دهغه په شخصیت باندی دده د معا صر ینوله قوله دخو جملو یادو نه بی ځایه نه بولم.

د بابر د توپری زوی میرزا حیدر دوغلات چې دکاشغر او کشمیر حکمران و دده په باب دا ســــی لیکي:

((پاد شا هی بود بانوا غ فضایل آراسته و به خصایل حمیده پیرا - سته ، ازین همه خصلت ، شجاعت و مروت او غالب بود ، در شعرتو کی بعد از میرعلی شیر کس مقدار او نگفته ، دیوانی دارد ترکی ، و مبین نام نظمی سا خته در فقه بغایت رساله مفید است و مقبول خلاق... به فضا یل او پیش ازوی دردودمان او غالباً کس نگذشته)).

دجلال الدین اکبر د دربار مورخ ابو الفضل علامی په اکبر نامه کی د بابر په باب دغه صفات ذکر کوی.

((بخت بلند (ظا هرا نتیجه صفات دیگر او باشد) همت ارجمند قدرت کشور کشایی، ملک داری (استعداد او در اداره و مملکت داری) کوشش در معموری بلاد، صرف همت به رفاهیت عباد، خوش دل سا ختن سپاهی وضبط ایشا ن ازتبا هی)) .

لکه څرنگه چې مور خین لیکي بابر ستر خطیب او مبلغ هم بلل شویدی.

محترم مو حاضر ینو !

له دی امله چې علم اودیو هــــی خاوندان همیشه دبشری ټو لنو مشترک میراث بلل کیږي، دافغانستان دمو کرا تیک جمهوریت د خپلی کلتوری کړنلاری په بنالکه څرنگه چې مادخپل پیغام په سر

کي ویلي دی ، دعلم او فرهنگ د پراختیا او پرمختیا اود پراخو
پرگنو خدمت ته دهغه دگمار لودپاره ستر اهداف مخصوصا دافغان-
نستان دعلو مو داکاډیمي په مخکي ایښی دی چی مونږ د هغو په ترسره
کولو کی ملی او بین المللی مسوولیتونه لرو.

له همدی امله مونږ دظمیر الدین محمد بابر دزین یدنی دپنځه سو می
کالیز ی دزمانځنی په مناسبت دده باقیات ، صالحات راسپړو او په
هغه باندی نوی او کره کتنه کوو.

هیله لرو چی دنړی او په تیره بیازمونږ دسیمو دپوهانو او فرهنگي
شخصیتونو علمی او ادبی آثارزمونږ دعلمی او فرهنگي موسساتو
له خوادنړی داوسنی تکاملی او مترقی جنبشو نو له نظره په هر -
اړخیز اوانتقادی ډول وڅیړل شی او نتایج یی زموږ دځواکپنځوخلکو
دسعادت او نیکمرغی خدمت ته وگمارل شی .

دافغانستان دد موکراتیک جمهوریت دعلو مو اکاډیمي پدغه
لاره کی دگوښه او دولت دمترقی کړنلاری دهغولارښوو نو دترسره
کولو دپاره چی زموږ په وړیا یفوپوری اړه لری خپل تعهد پـــه
صمیمیت یو ځل بیاتکراروی .

ژوندی دی وی علم او بله دی وی دهغه ډیوه !

پیام اتحادیه نویسندگان ج.د.ا.

شناخت طبیعت ، قوانین طبیعی رابطه پر تحرك طبیعت با انسان ها باجا معه و محیط جغرافیایی، شناخت جا معه و قوانین عینی و ذهنی تکا مل اجتماعی ، رابطه میان هستی اجتماعی و آگاهی اجتماعی ، و ارتباط متقابل زندگی مادی و حیات معنوی انسانها، آگاهی بر نقش نیروهای محرکه تکا مل تاریخ ، صورت بندیهای گوناگون اجتماعی ، اقتصادی و زیربنای جا معه ، برداشت علمی از طبقات اجتماعی ، مبارزه طبقاتی و طبقات اصلی و فرعی و ساخت طبقاتی جا معه ، داشتن معلومات صحیح و دقیق در باره انقلاب اجتماعی ، دولت ، ماهیت دولت ، نوع دولت ، شکل دولت ، رابطه بین دولت و جا معه ، نقش دولت در حیات اجتماعی ، نقش فعال شخصیت نقش خلاق و تعیین کننده توده هادر تکا مل جا معه ، فهم دقیق از اشکال تجمع مردم یعنی اطلاع بر چگونگی پیدایش طایفه ، قبیله ، قوم و ملیت و آشنایی به صد ها مقوله دیگر جا معه شناسی علمی شرط ضروری دریافت راه بی خطای تغییر و تحول انقلابی هر جا معه می باشد .

محفلی که بابتکار اکادمی علوم ج.د.ا. و با شترانك اتحادیه نویسندگان و پوهنتون کابل مطابق بر نامه فرهنگی حزب دموکراتیک خلق افغانستان و دولت ج.د.ا. برگزار میگردد . بدون تردید در

باره زندگي شخصيت ، کارنا مه ها ، لشکر کشيها ، فتوحات و محيط جغرافيايي ظهير الدين محمد بابر در زمينه هستي اجتماعي و شعور اجتماعي و زندگي مادي و معنوي بابر پيرامون صورت بند ي اجتماعي اقتصادي ، ساخت طبقاتي و مبارزه طبقاتي زمان بابر در باره ترکيب طبقاتي ، ملي ، مذهبي ، زباني ، قبايل اقوام و فرهنگ مادي و معنوي مردمان افغانستان ، پيرامون تشکيلات اداري ، تقسيمات ملڪي ، تشکيلات نظامي ، نظام مالياتي دولت بابر و به طور کلي در زمينه زندگي ، کار شيوه توليد ، درجه تکامل شعور و مبارزه طوايف قبايل و اقوام افغانستان کنوني و ملل آسياي ميانه شو روی و نيم قاره هند ، معلومات تاريخي و اطلاعات جغرافيايي جالبی در اختيار علاقمندان تاريخ و فرهنگ گشني بيخ و بسيار شاخ مردمان اين منطقه آسيا قرار خواهد داد. و زمينه هاي شناخت عميقتر .

همکاري ، دوستي و همبستگي رزمجو يانه مردمان مستعد به تکامل افغانستان و خلقهاي کشورهاي منطقه ما را مساعد خواهد ساخت .

اتحاد يه نويسندگان ج. د. ا. ، تدوير چنين سيمينار هاي علمي را وسيله شريفانه ديگري براي تحکيم دوستي و همکاري ملل و مردمان سياره ما و عامل شادابي ، شگفتن و باز شدن و غناي فرهنگ پرموده مردم افغانستان ارزيا بي مـو کند. و پيرو زيباي محققان اکادمي علوم ج. د. ا. ، استادان پوهنتون و اعضاي اتحادي يه نويسندگان را در اين تلاش نجيبانه و مشترکشان آرزو مند است .

همچنين اتحاد يه نويسندگان از توجه عميق کميته مرکزي حزب دموکراتيک خلق افغانستان به ترقی و غناي فرهنگ مردم کشور و از مساعدت بيدريغ حکومت ج. د. ا. بابين سه کانون فرهنگي و باين سه شاخه روينده علم ، فرهنگ و ادبيات وطن محبوب ما افغانستان ابراز امتنان ميکند . و جدا اعتقاد دارد که کار مشترک مبارزه مشترک پژوهشهاي مشترک علمي مجامع و مراکز فرهنگي کشور نقش خلاق و فعال خود را در رشد آگاهي اجتماعي و جوشيدن استعداد هاي

فرزندان این آب و خاک و در رشد مستقل فرهنگ ادبیات و زندگی
پرخروش نقشهای پرتوان امروز و فردای افغانستان به جا خواهد
نهاد و زمینه‌های همبستگی و روابط فرهنگی توده‌های افغانستان را
یا تمام بشریت مترقی از جمله باکشافان علم و فرهنگ پیشرو
زمان و بافتان قله‌های نوین دانش و فرهنگ و ادبیات اتحاد
شو روی می‌خواهد کرد.

شگفته باد دانش، فرهنگ و ادبیات کارگران و زحمتکشان همه
هلیت‌ها، اقوام و قبایل افغانستان!

بگذار که از دل و پرانه‌ها، از قلب کوه‌پایه‌ها از درون فابریکه
ها، از سینه دشت‌های تشنه لب‌وازمراکز فرهنگی وطن محبوب ما
هزاران و ده‌ها هزار استعداد جوشان و خروشان سر بلند
کند!

بگذار ادبیات، فرهنگ و زندگی معنوی مردم افغانستان با اندیشه
های پیشرو و شهکارهای ادبی و فرهنگی ملل و مردمان جهان
رونق تازه یابد و رنگ و بو و مضمون آن‌تر ناسیو نالیستی کسب کند!

پیام پوهنتون کابل به مناسبت بزرگداشت پنجاهمین سال تولد ظهیرالدین محمد بابر

گرامیداشت های نظامی و فرهنگی ظهیرالدین محمد بابر که در زمان سنگپایه اسلوب خاص کشور داری را گذاشت و اثری والا ارزی چون ((بابر نامه)) به جای نهاد و دیوان پر بهای شعرو نوشته های در شناخت و سنجش سخن کاریست سزاوار ستایش . اگر از دیگر و جوه کارگسترده فرهنگی بابر چشم فرو پوشیم تنها دیوان اشعار او با اثر گذاری که به روند تکاملی شعر اوز بکی دارد خود دلیل کافی بر آن است که سیمای تابناک تاریخی او در قاب زرین احترام گرفته آید و فر آیند تلا شهای هنری او در دست آموزش و آزمایش نسل های کنونی و آینده سپرده شود.

ظهیرالدین محمد بابر در عرصه ادبیات نویسنده منتقد و سخنور سخن شناس بود و کار و تلاش ادبی او در سطح عالی قرار دارد و بهایی بزرگ راجایز است .

برای جامعه انقلابی ما و نسل سرگرم بنا کاری زندگی نو با فرمان انقلاب و حکم نبرد مردم رزمنده ما ، آثار منظوم و منثور ظهیرالدین محمد بابر کار ما بهایی ارزی نده فراوان می تواند فراهم کند و از بسا جهات می تواند به درد بخور باشد .

سخنور تازه کار ما آنچه کمتر در دسترس دارد، آثار ادبی پشتمبانی او ست که بر تجربه‌های شان تکیه کند و از دریافته‌های شان بیاموزد. چاپ دیوان شعر بابر خودکار با اهمیتی در این او ضاع شمرده میشود، که این فراهم‌آیی را فروغ بیشتر میبخشد. از بابر فراوان می‌توان آموخت از تحقیق و تالیفش، از نگارشش، از سرایشش و گذشته از آن از موشگافی عالمانه اش و فراتر از همه از صداقتش در بیان رویدادها و بحث بر رویدادها و ارزشنهی آنها، این آن ویژه‌گی ستایش برانگیزی است که هر دانشمند و هنرور را ضروری می‌باشد. و این خصلت‌ها ست که امروز فردا و فرداهای دیگر از آن بی‌نیاز نخواهیم بود و در نبرد زندگی سازی دستگیرمان خواهند گردید.

سیاست فرهنگی حزب دموکراتیک خلق افغانستان و دولت جمهوری دموکراتیک افغانستان در زمینه استقاده از عناصر کارآمد فرهنگ پیشین مردمان ما برای باروری فرهنگ انقلابی نور سته کنونی دلگرمی فرهنگیان را انگیزه بزرگ است. کار ما با ارجگذارهای پایانی نمی‌یابد باید با یاد آثار گرامی کلاسیک را نقدانه فراگرفت و در دسترس همه قرارداد. باید کارهای دقیق را سازمان بخشید و به صورت متداوم در این سمت‌ها کوشش‌های علمی را سامان داد.

استادان دانشمند پوهنتون کابل همواره باشور صادقانه به کاوش و پژوهش در گوشه‌های مختلف فرهنگ ملیت‌های کشور عزیزمان پرداخته و در هر چنین نشست‌های مقاله‌های و زمین‌ارائه کرده‌اند. که سپاسگزارشان می‌باشیم.

این بزرگمرد نامدار آثار او را و پژوهش‌هایش بر آنها و امری حایز اهمیت می‌پندارد و به اکادمی علوم ج.د.ا و دانشمندان عزیزی که در تدویر این فراهم‌آیی سعی ورزیده‌اند و بر سهم‌گیرندگان دانشمند و خیراحوال بابر تهنیت‌های فراوان عرض می‌داریم.

دظهير الدين محمد بابر دزيږيدنې دپنځه سوسې کاليزې
په وياړ دافغانستان ددسو کراتيک جمهوريت دعلومو
اکاډيمۍ داجتماعي علومو دسرگز دکارر اپور

دافغانستان دد مو کرا تېک جمهوريت دعلومو اکاډمي چي د
ملي فرهنگ دساتنې او پر مختيا او په نړيواله سطحه کي دعلم او
پوهې دارز بنسټونو مطالعه او تعميم خپله وظيفه گڼي ، دتحقيقي او علمي
آثارو په ليکلو اود علمي ، ادبي سيمينارونو او کنفرانسونو په
جوړولو سره دعلومو او فرهنگ په لوړتيا او پراختيا کي برخه
اخلې . دهمدغو هدفونو دعمل کولو په منظور، دافغانستان ددمو
کراتيک جمهوريت دعلومو داکاډمي داجتماعي علومو مرکز دننورځي
علمي سيمينار ، چي دمنځني آسيا، افغانستان او هند دپوه نارو
فرهنگي شخصيت ،ظهير الدين محمد بابر دزيږيدنې پنځه سوسې
کاليزې ته وقف شوي دي دايرکړ. بابر په عامه ذهنيت کي زياتره د
پوه تکړه جنگيالي په حيث شهرت موندلی دی، په داسي حال کي چي
نوموړي د ادب او فرهنگ په غني کولو کي هم ستره ونډه اخيستی .

ده . دده ليکنی دادب ، تاريخ ، اوټو لنپو هنی له نظره هم دکننی وې
دی او تاریخی ارز ښت لری.

دبابر دژو ند زیاته بر خه په افغانستان کی تیره شویده . بابر
په ۱۵۳۰ میلادی کال کی په هند کی مړ شو ، خو دده له وصیت سره سم
جنازه یی دده دمیر منی (بی بی مبارکی) په واسطه کابل ته راوړه
شوه.

دظہیر الدین محمد بابر د ژو نداو آثارو په باره کی په نننی سیمینار
کی دپو ها نو له خوا گټور او په زړه پوری معلومات وړاندی شول
خو دلته زه داخپله وظیفه گټم چی دافغانستان دعلو مو داکاډیمی
داجتماعی علو مو دمر کز پـــــــه نمایندگی ظہیر الدین محمد باب
دزیریدنی دپنځه سو می کالیزی په ویاپ دکار لنډ راپور وړاندی
کړم:

الف- دبابر دزیریدنی دتجلیل دپروگرام په منظور دانسجام علمی
کمیته جوړه شوه چی دغو محترموپوها نو پکی گډون درلود:
- محترم دکتور محمود حبیبی دعلو مو داکاډمی علمی مشاور ، د
کمیتهی درئیس په توگه .
- محترم پوها ند عبدالحی حبیبی دکتور ددو لتی کمیتهی
مشاور .

- محترم پوها ند علی محمد زهما دعلو مو داکاډیمی علمی مشاور .
- محترم پوها ند سرور همایون دکابل پوهنتون دژبو او ادبیاتود
پوهنځی استاد .

- محترم دو کتور عبد اللطیف جلالی دعلو مو داکاډمی داجتماعی
علو مو دمر کز دختیځ پیژندنی دانستیتوت سرپرست او اداری
رئیس .

- محترم دو کتور محمد یعقوب واحدی دعلو مو داکاډمی دژبو او
ادبیاتو دمر کز غړی .

- محترم نصر الله زرمتی ، علو مو داکاډمی داجتماعی علو مو
دمر کز د فلسفی ، اقتصاد ، سوسیولوژی دانستیتوت آمر او د

لومړۍ گړۍ ندی ساز مان منشی .

— محترم محمد شیرین گړو وال دافغانستان دعلو مو داکا ډمې د
صنفي اتحاد يی رئیس .

— محترم دو کتورء بد الحکیم هلالی دعلو مو داکا ډمې داجتماعی
علو مو دمر کز رئیس اودسیمینار دتنظیم مسوول .

ب— ټاکل شوی ده چی دافغانستان دمو کرا ټیک جمهوریت دعلو مو
داکا ډمې له خوا دسې کال ترپایه پوری به دظہیر الدین محمد با پر
دزیږیدنی دپنځه سو می کالیز ی په ویاړ دالا ندی آثار چاپ شی:
۱— دبابر داشعارو دیوان :

دادیوان خو واره په بهر نی—وهیوادو نو کی په نیمگړی او منتخب
ډول خپور شوی دی مگر او س دیوی نادری خطی نسخی حکم لری.
په همدی علت دبابر داشعارو بشپړ دیوان دافغانستان دموکرا ټیک
جمهوریت دعلو مو داکا ډمې دژبوادبیاتو مر کز په از بیکی دپارتمنت
کی د محترم می شفیکی یار قین له خوا تهیه او په دی نږ ډلی وختونو
کی دڅلورسوو مخو نو په شاوخوا کی چاپیږی.

۲— دبابر دعرو ضو رساله :

دارساله په ۱۹۷۱ او ۱۹۷۲ کلونو کی دپاریس دډمې کتابخانی
دخطی نسخی له مخه په عکسی ډول په تاشکند او مسکو کی چاپ او
خپره شوی ده.

څرنگه چی اوس په کابل کی ددغی رسالی نوی خطی نسخه
پیداشوی ده ، نو دغه رساله دعلو مو داکا ډمې دژبو او ادبیات مر کز د
از بیکی دپارتمنت دپروژو په چوکاټ کی ددوکتور محمد یعقوب واحدی
په سریزه ، تصحیح ، مقابله او تحشیه په حروفی ډول تهیه او
خپریږی.

۳— (بابر په افغانستان کی) رساله:

دپوها ند عبد الحی حبیبی تالیف په انگریزی ژبه.

۴ — په اسلامي دایره المعارف کی دبابر احوال او آثار:

له انگریزی ژبی څخه دپوها ند میر حسین شاه تر جمه.

- ۵- پر خراسان دمغولو دهجو م تاثیر
په انگلیسی ژبه دپو هاند علی محمد زهما لیکنه .
۶- دبابر نا می دافغانستان برخه:

میرمن ا.س. بیوریچ (A. S. Beveridge)
په ۱۹۰۵ م کال دبابر نا می از بیکی متن دهند حیدر آباد
دخطی نسخی له مخه په عکسی ډول چاپ کړ . چی په ۱۸۵۷ م کال کی
روسی ختیځ پیژندونکی (N. Ilminski)
هم دغه چاپ کړی و.
دغه چاپ شوی نسخی او س دلتنه نه پیداکیږی اودنادر خطی
نسخو حیثیت لری .دکتور محمد یعقوب واحدی دبابر نا می دافغان-
ستان دبرخی از بیکی متن دتاشکند دچاپ (۱۹۶۰م) له مخی چی
په کریلی الفبا لیکل شوی دی ، دنوموړی متن دانگلیسی ، روسی
او ترکی ترجمو سره مقابله اوچاپ ته تیاروی او هم دبابر نا می
دافغانستان دبرخی پخوانی درز ترجمه (دعبدالرحیم خان خانان
ترجمه) دچاپ دپاره تصحیح او تکمیلوی.

۷- بابریه افغانستان اوهندګی:

ددوکتور لطیف جلالی اثر.
۸- دبابر دباغ درسای ترجمه: دپوهاند سرور همایون له خوا .
دا رساله ایټالی لوی لیکوالی مار یاتیریز پرپا کلیو لو په انگریزی ژبه
لیکلی ده .

په کابل او هندګی دبابر دولت :

دپروفیسر صباحت عظیم جانووا اثر . دا اثر ترجمه او ترجمه یی
چاپ او خپریږی.

۱۰- دسیمینار دپیغامونو ، مقالو او شعرونو د مجموعی
خپرول .

ج- دبابر دسیمینار اصلی غړی:

محترم سلیمان لایق ، دافغانستان دملک دموکراتیک گوند دمرکزی
کمیټی غړی اود افغانستان ددموکراتیک جمهوریت ددلو موداکامی
لوی رئیس .

محترم دستگیر پنجشیری ، د افغانستان د خلک دمو کرا تیک
گوند د سیاسي بیرو غړی او د لیکوالو د اتحادیې د مرکزی شورا رئیس .
محترم باریق شفيعی ، دافغانستان د خلک دمو کرا تیک گوند مرکزی
کمیټې غړی او د پلار وطنی ملی جبهې لومړی مرستیال او دافغانستان د
علو مو داکاډمی داجتماعی علو مو د تحقیقاتو د انسجام دکمیسیون -
غړی .

محترم پو ها ند عبد الحی حبیبی دکلتور ددو لټی کمیټې علمی
مشاور .

محترم نور الله تالقانی ، دطبع او نشر ددو لټی کمیټې رئیس .
محترم دکټور اسد الله حبیب ، دکابل پوهنتون رئیس .
محترم پو ها ند علی محمد زهما ، دافغانستان د علو مو داکاډمی د
مشاور .

محترم پو ها ند عبد الشکور - رشاد دافغانستان د علو مو داکاډمی
علمی همکار .
محترم دو کټور محمود حبیبی ، دافغانستان د علو مو داکاډمی علمی
مشاور .

محترم پرو فیسر توز محمد ، دافغانستان د خلک دمو کرا تیک
گوند د مرکزی کمیټې د اجتماعی علو مو دانستیتو ت استاد (دافغان-
نستان دد مو کرا تیک جمهوریت دنوی تاریخ او بین المللی روا بطو
استاد) .

محترم پو ها ند میر حسین شاه دکابل پوهنتون داجتماعی علو مو
دپوهنځی استاد .
محترم پرو فیسر قربان بابا یف دکابل پوهنتون داجتماعی علو مو
دپوهنځی استاد .

محترم پو ها ند دکټور احمد جاوید دژبو او ادبیاتو دمرکز ددری
دپیارتمنټ غړی .
محترم پو ها ند سرور همایو دکابل پوهنتون دژبو او ادبیا تو
دپوهنځی استاد .

محترم پوها نه دو کتور جلال الدين صدیقی دکابل پوهنتون د اجتماعي علومو د پوهنځي استاد .

محترمه معصومه عصمتي د اجتماعي علومو د مرکز علمي غړی .

محترم دکتور عارف غمتوف، د علومو د اکاډمي علمي همکار .

محترم دوکتور لطيف جلالی د علومو د اکاډمي د ختيزپيژندنې دانستيتوت سرپرست او د ، سيمينار منشي .

محترم مير احمد جوینده ، د کوشاني څيړنو د بين المللي مرکز رئيس .

محترم سر محقق محمد صدیق روهی ، د اجتماعي علومو د مرکز د فلسفي د پياوړتيا علمي غړی .

محترم محمد ابراهيم عطایي ، د تاريخ دانستيتوت د اتنوگرافي او اتنولوژي د پياوړتيا آمر .

محترم دکتور اکرم عثمان ، د اجتماعي علومو د مرکز د تاريخ دانستيتوت آمر .

محترم نصر الله زرمي د افغانستان د علومو د اکاډمي د اجتماعي علومو د مرکز د فلسفي ، اقتصاد ، سوسيولوژي او سايکالوژي دانستيتوت آمر او د لومړني گوندي سازمان منشي .

محترم دکتور محمد يعقوب واحدی د ژبو او ادبياتو د مرکز د ازبیکي د پياوړتيا غړی .

محترم دکتور مددی ، د اجتماعي علومو د مرکز د ختيځ پيژندنې دانستيتوت غړی .

محترمه شفيقه یارقین ، د ژبو او ادبياتو د مرکز د ازبیکي د پياوړتيا غړی .

محترم محمد گلدي ، د بنوونې او روزنې د وزارت د تر کمنې د پياوړتيا غړی .

محترم سيد محي الدين گوهری ، د سترې محکمې غړی .

محترم اشرف عظیمي د بنوونې او روزنې د وزارت د ازبیکي د پياوړتيا غړی .

محترم دكتور عبد الحكيم هلالی، داجتماعی علو مو دمر کز رئیس
اودسیمینار دتنظیم مسوول .

داو دظہیر الدین محمد با بر دزیر یدنی دپنځه سو می کالیز ی
په ویا په داجتماعی علو مو دمر کزدکار لنډ راپور . هیله لرو چی
دسیمینار گډون کوو نکی به دعلمی مقالو په او ریدلو سره زموږ دگران
هیواد د تاریخ له یوه فصله سره ترپخوا زیات آشنا شوی وی. داجتماعی
علومو دمر کز په نمایندگی ستا سوله تشریف راوړ لو څخه مننه کوم
او هیله لرم چی دغه رازسیمینارونه به دعلمی تجربو دتبادلی په لاره
کی موثر او گټور ثابت شی .

په درناوی .

دكتور عبد اللطيف جلالی

بابر در افغانستان

به سلسله جستجو و کاوش در لابلای تاریخ افغانستان، درین مضمون کوتاه صفحاتی را متعلق به پنجمین سال قبل ورق میزنیم و از ورای گرد مترکم قرون، حوادث آنرا بررسی می نماییم. این یاد داشت مرور مختصری را بر او ضاع سیاسی، اجتماعیه و فرهنگی کشور ما در آستانه ظهور یکی از ناموران بزرگ تاریخ افغانستان، هندوستان و ماوراءالنهر قدیم ظهیر الدین محمد بابر فرزند عمر شیخ، فرزند ابوسعید، فرزند محمد میرزا، فرزند میرانشاه بن تیمور گورکانی بزرگترین جهانشناسی محتوا میکند که بحث ما هم درین مورد به واقعات زمان خود با برو فعالیت هاییش در افغانستان خلاصه می شود.

این صحبت در کمال اجمال، به مسایلی اختصاص داده شده است که بیشتر از همه چهره بابرا از ورای حوادثی که در افغانستان عصر او رخ داده و از روزگار ما در حدود پنجمین سال اندکی کمتر فاصله دارد، تمثیل میکند. فتوحات وی در هندوستان به حیث مؤسس بزرگترین قدرت امپراتوری در آن سالان ازین نوشته بیرون است.

بابر میرزا زاده یی از دودمان تیمور گورگانی در افیس وری هنال
 ۱۴۸۴ میلادی مطابق ماه محرم الحرام ۸۸۸ هجری قمری در حرم
 سلطنتی عمر شیخ میرزا حکمران فرغانه دیده به جهان گشود و در
 محیط خانواده یی که مهتری و موشواجگی در آن یادگار جدو آبا
 شمرده میشد و از والدین به دودمان هنر پرور و ثقافت گستر
 تیموری و امرای مغولستان منسوب بود، بزرگ شد.

عمر شیخ در ماه رمضان ۸۹۹ هجری قمری مطابق جون ۱۴۹۴ -
 میلادی دیده از جهان فرو بست، و یکروز بعد از آن بابر که هنوز
 دوازده بهار عمر را تکمیل نکرده بود بر اریکه قدرت پدر در اندیجان
 تکیه زد، و این هنگامیست که پهنای ماورالنهر در جدال فیو -
 دالان جاه طلب فرو رفته بود، دامن آن سامان را فترتی مزمن ناشی از
 سقوط قدرت واحد مرکزی در خود کشیده و تلاشهای عظمت طلبی
 از محیط خانوادگی تا عشیره و قبیله و قلمرو مفتوح به شمشیر گردان
 افزای خود خواه در دستور روز قرار داشت، ابو الفتح محمد خان
 شیبانی فرزند بدایق سلطان از تیره چنگیز خان که در سال ۹۰۶ هجری
 قمری در ماورالنهر به قدرت رسیده بود، خواست بر سر
 جهان کشایانی چون تیمور گورگانی سیطره خود را بر قلمرو پهنای
 قایم سازد، و لذا هر حله بمر حله بر قلعه و حصار و قصبه و شهر و
 ولایت و ایالتی تاخت، تا اینکه در فرجام یک تاز عرصه ماورالنهر
 گردید. در چنین اوضاع و احوال بابر که در همه تلاشهایش حتی
 با تصرف صدها روز سمرقند نتوانست از عهده مقابله و مقاتله
 با این قریب کهنه کار و آهنین بدرآید ترك اندیجان میکند و اندکی بعد
 ۱/ او را در روزهای گرم تابستان سال ۹۰۹ هجری مطابق ۱۵۰۳ از
 میلاد عیسی مسیح با کاروان مختصری از سه صد سوار و پیاده افتان و خیزان
 در ترمذ می یابیم که رو به جیحون دارد و در تلاش استقرار قدرتش
 در خراسان آتش بزرده آتش ما ن سخت در تگ و بوا فتاده است.

وامادر خراسان :

در اواخر قرن پانزده و اوایل قرن شانزده میلادی خراسان تاریخی صحنه انتقال قدرت سیاسی از دستی بدستی است دو لست تیموریان، هرات که هر چند به همت سلطان حسین میرزای بایقرا و فرهنگ دوستان مقرر بشویکی آن امیر علی شیر نوازی، میراث فرهنگی خراسان و سنت فرهنگ پروری تیموریان هرات را هنوز هم ادامه داده و به غنای آن افزوده می‌رود، در برابر عروج فرمانروایانی چون محمد خان شیبا نسی و اسمعیل صفوی فرزندان قطب‌الدین حیدر از فرزندان زادگان شیخ صفی‌الدین اردبیلی، به تدریج نفوذ سیاسی خود را در حواشی قلمرو پهن‌آور و روشن از فرهنگ بزرگ خود از دست می‌دهد.

حکمرانان ولایات تحت فرمان اودم از خود کامگی می‌زنند، و به اوامر مرکز کمتر تمکین دارند. کند هار دردست امیر ذوالنون است و کابل را نیز از قبضه والی عبد الرزاق پسر او لوغ بیگ کابل در اوایل قرن شانزده (۹۰۸ هـ) پیرو می‌کشد. در آدینه پشاور (جلال آباد امروزه) مرد دیگری از بقایای حکمرانان تیموری به نام سنجر برلاس زمام قدرت را دردست دارد که برای تضعیف قدرت دولت مرکزی مزید بر علت شده است.

در سرزمین‌های این طرف جیحون تاریخی چون بلخ و بدخشان و اندراب و کندز و بامیان نیز حکمرانانی فرمانروایی می‌کنند که هوای خود مختاری دارند و به جز از مرکز با هر مدعی دیگر قدرت وارد معامله و سازش می‌گردند. با گذشت سالهای دهه اول قرن شانزده میلادی، این اوضاع نابه سامان و پر آشوب آشفته تر می‌گردد، مزید بر آن در سال ۱۵۰۶ میلادی فرمانروایی دانش پرور، چون سلطان حسین میرزای بایقرا به پایان خط زندگی رسیده فرمان می‌یابد، و دولتش را به پسر ناپخته اش بدیع الزمان و دیگر امیرزادگان تیموری می‌گذارد که هیچگاه در صحنه نبرد و بیکار حریف رقبای پخته کار خود نمی‌شوند، و به گفته دختر با بر

گلبدن بیگم در همایون نا مه شش ما هی هم نمی توانند حشمت پدر
رانگهدارند.

در چنین اوضاع و شرا یطسیاسی است که بابر از آب جیحون
میگذرد و خسرو شاه حکمران کندز و بد خشان او را پذیرا می کند،
اما بابر که مسند فرما نروایی پدر را از دست داده است و در آوارگی
هوای جها نکشایی دارد، با امیز بانی خسرو شاه قناعت نکرده.
با اطرافیان او وارد سازش می شود و کار بجایی میرسد که بابر
صاحب خانه میشود و میزبان آوار هدیار خراسان. چنانکه جز
در فاریاب که در دست بدیع الزمان میرزا وارث ناتوان بایقرای بز رگ
است جایی نمی یابد. درین زمان است که روزگار آوارگی زود گذر
فرزند عمر شیخ به پایان میرسد و ستاره اقبال او در آسمان خراسان
به درخشیدن آغاز میکند. بابر از خزانه و سپاه خسرو ما یه بر می
اندوزد و به همین سازو برگ از اندراب گذشته، هندو کش را پشت
سر می گذارد و قدم در سرزمین کابلستان می نهد.

وی کابل را که در آن زمان شکسته ترین دل باستان بود در کلمات خود
چنین توصیف می کند:

((کابل از اقلیم چارم است، در میان معموره واقع شده است، شرقی
آن لمغانا ت و پرشاور و کاشیغر و بعضی از ولا یات هند کش است،
غربی او کو هستانا یی است که گزیوو غور در آن کو هستانا است
شمالی او ولایت قندز و اندراب است، کوه هندو کش در میان
است... مختصر ولایت است، طولانی افتاده، طول او از مشرق
به طرف مغرب است. اطراف، وجوانب او تمام کوه هست، قلعه
او به کوه پیوسته است. در میان غرب و جنوب قلعه یک پارچه کوه
خوردی است و در قلعه آن کوه چون شاه کابل عمارت کرده بود، این
کوه راشاه کابل میگویند. ابتدای این کوه از تنگی دیورین است تا
تنگی ده یعقوب تمام میشود گردا-گرد یک میل بوده باشد. در دامنه
این کوه تمام باغات است. در زمان عم من او لوغ بیک میرزاویس اتکه
در دامنه این کوه یک جوی برآورده و باغاتی که درین دامنه است تمام

باین جوئی مغورا است . پایان آب گل کنه نام محلّه ایست خلوت، در جانب جنوب قلعه و شرقی شهر کابل يك كول كلانی افتاده گرداگرد اوریک میل شرقی نزدیک میشود. واز شهر کابل به کابل برو به سه چشمه خورد برآمده، دویی از آن در نواختی گل کنه است بر سر يك چشمه خواجه شمو نام مزار است، و در چشمه دیگر قدم گاه خواجه خضر است. این دو گشتن گاه مردم کابل است. يك چشمه دیگر و بروی خواجه عبدالصمد است. خواجه روشنایی میگویند. از شهر کابل يك بیستی گاه جد شده آمده عفا بین میگویند، از اینها جدایک کوه خورده افتاده، ارگ کابل بر بالای این کوه است.

این کابل که چهره آنرا بابر در تو زوکش با همین عبارات ترسیم میکند، از نگاه سیاسی در آن روزگار برای مقاصد او مساعد ترین مرکز تدارکات جنگی جهت فتوحات بعدی اش بشمار میرفت.

استقرار بابر در کابل که در آن وقت در دست محمد مقیم پسر ذوالنون والی کندهار بود، بدون بروز حوادث مهمه به انجام رسیده، چه حکمران این خطه در پی چند روز تحصن مختصر در حصار شهر، از بابر اما نخواست و گرفت و به کندهار رفت. شهر بز رگ تجارتي کابل در آن وقت به قول بابر در تو زوکش مرادات تجارتي بسیاری با سایر بلاد خراسان و ممالک عراق و روم چین داشت. شرکت بابر در این شهر به سرعت او ج گرفت. یکسال از اقامتش گذشته غزنه و گردیز و کوهها و بنو و تل و وادی گو مل تا کلات راتصرف نمود و در خاور به دره خیبر رسید.

اما تداعی خا طره های زندگی اش در اندیجان و اربابان هم بیاد ترکتازی شیبانی خان می انداخت و یقین داشت با این سردار دلیر اوزبك که در آن هنگام فرمانروای بلامنازع سرزمین های وسیعی از ماورالنهر بود و نیروی عظیمی قدرت او را هر چه بیشتر استحکام می بخشید، ممکن است روزی در افغانستان نیز رو برو شود و صاف بدهد.

باین تصورات طرحی ریخت که توسط آن جلوپیشروی او را به هرات و قندهار بگیرد.

در سال ۹۱۱ هجری مطابق ۱۵۰۶ میلادی سلطان هرات حسین بایقرا چون وجود بابر را مایه امیدواری در مقابل تنها جماعت شییبانی خان، به طر فدار ی خود میدانست ظاهرا او را بدیدن هرات دعوت نمود، اما در واقع امر مقصد، او اتحاد امرای تیموری در مقابل شییبانی خان بود که تا خت و تازش بر خراسان دوام داشت. بابر از راه افغانستان مرکزی به هرات و مرورفت، اما تا رسیدن وی بایقرا مرده بود و او ناچار در کنار رود مرغاب صرف به طر فدار ی امیر زاده گان تیموری در نبرد با شییبانی خان اشتراک کرد.

دو سال بعد که هنوز تر کنار بابر به هند آغاز نشده بود رقابت های جفا نکشایی دو قدرت بزرگ آن روزگار را که اسمعیل صفوی و شییبانی خان باشند رو در روی هم قرار داد و سر انجام این اردو سالار دلیر اوزبک بر چیده و بدست قشون صفوی از پا در آمد.

بابر که این حوادث را با دلچسپی تعقیب میکرد، در فکر تسخیر ماورالنهر شد، اما در سال ۹۱۷ با شکست مجدد خود در سمرقند به این نتیجه رسید که دیگر در آن سرزمین راه جولان برایش مسدود است.

باری پایستر نهاد و با پنبه تن های یوسفزایی طرح دوستی ریخت و به همت آنها موانع زیادی را جهت رسیدن به سرزمین های پهناور هند از سر راه خود برداشت چنانکه مو فقیه اودر فتح دهلی و تاسیس مپراتوری بزرگ گورگانی هند در نتیجه پنج بار لشکر کشی تا مین گردید که همه در خراسان طرح ریزی شده بود.

اکنون بابر را تازمان مرگش در دهلی رها میکنیم، و برمیگردیم به عالیت های کلتوری و هنری اودر افغانستان که بناهای زمان او اکنون در اینجا و آنجا معرف آن شمرده میشود. مورخین که در سر بابر و یادر ما بعد رجوع به عمادات با بری مطالبی نگاشته

اند همه با همدیگر شبیه است . چنانکه تفصیل آن از بابر نامه گر-
فته که به قلم بابر است تا همایون نامه که توسط دختر دانشمندش
گلبدن بیگم پرداخته شده و پادشاه نامه که تالیف عبد الحمید لاهوری
است تا مولفین معاصر جز در بعضی از موارد یکسان است که به شرح
مختصر آن اکتفا میکنیم :

بابر کابل را نسبت به تمام اقطاع قلمروش دوست داشت و آنرا مرکز
فتوحات و مهد سعادت و اقبال خود میدانست . به قول دخترش
زمانی که ممالک مفتوحه را به پسران خود می سپرد ، کابل را در خالصه
خود باقی گذاشت . نه تنها خرابی های زلزله ها ،
مهیب کابل را که بعد از چپاول جنگیز خان اثر دلخراشی گذاشته بود ،
تردیم کرد ، بلکه در عمران بیشتر آن همت گماشت ، باغ های مشهور
آن چون شهر آرا ، چهار باغ ، باغ جلو خانه ، اورته باغ ، باغ صورتخانه
باغ مهتاب و باغ آهو خانه را به قول مولف همایون نامه که همان دخترش
باشد ، با عمرانات جدید و حصارهای سنگی تکمیل ، و به قول بعضی
خود آنها احداث نمود . امر کرد در پهلوی باغ شهر آرا بنام جهان آرا
باغ دیگری بسازند و ساختند . در باغ آهو خانه چنارهای قوی غرس
کرد و عمارات نوی در آن بنا نهاد . در باغ شهر آرا عمارتی ساخت تمام
از سنگ مرمر . مولف پادشاه نامه در مورد طرح و ساختمان همه این
بناها به اشباع سخن میگوید که ذکر آن از حوصله این نبشته بدور
است .

تخت بابر در دامنه شیر دروازه بر سنگی ساخته شده . در نزدیکی
بهسود ننگرهار بنام صفا و در اطراف جلال آباد بنام و فادو باغ وسیع
احداث کرد ، و بادر ختان نارنج مزین نمود ، بهای زمین های باغ استالف
را که اولوغ بیگ از مردم غصب کرده پرداخت و عماراتی در آن
برافروخت در جانب شمال غرب شهر موجوده چاریکار در
خواجه سیاران بر بالای تپه صفه گردی ساخت و از آب چشمه
سیاران جوئی برآورد و حوضی در آن ایجاد کرد و ارغوان
زارش را وسعت داد .

درخت های آلو بالو رادر کابل رواج داد ، و بعد از فتح هند برای تعمیر بند سلطان در غزنه و جوه قابلی اختصاص داد .

چهل زینه قند هار را به فرمان او ، در جانب غرب شهر مو جرده قند هار و شمال شهر قدیم آن در کوهی ترا شیدند که نه سال وقت گرفت و توسط هشتاد استاد سنگتراش تکمیل شد ، این زینه ها از پایین به بالای کوه به طاقی منتهی می شود که پیش طاق میگفتند . درین جا - سلاطین کور گانی و قایع مهمه را نقش میکردند ، چنانکه این سنت تا عروج هو تکی ها نیز ادامه یافت ، و به امر محمود هو تکی وقایع فتح آصفهان رادر آن نگاشته بودند که بعد ها بر مزاج نادر شاه افشار نا - ثوار آمد و حین اشغال قندهار آنرا بزود .

به قول ابوالفضل علامی مورخ دربار جلال الدین اکبر چارباغ قند هار در حدود شمال غربی شهر و در کنار چپ رود ارغنداب ساخته و پرداخته دست بابر است .

واما شخصیت : بابر با داشتن صفات جهان داری و جهانشناسی کسی است که در زندگی از پادشاهی اندیجان تا امپراطوری هند هیچگاه از حیات علمی و ادبی خود جدا نبوده است .

وقایع زمان خود را خود در تئوژوکی نوشته که تاکنون به چندین ربار مهم دنیا تر جمه و چاپ شده است .

دیوان او به ترکی است ، در فقه و عروضی آثار متعدد دارد . یک مثنوی در زبان ترکی چغتایی و در قالب دو هزار بیت انشاد کرده است . این اثر مسایل فقه و اخلاق را احتوا میکند ، رساله والدیه خواجه عبیدالله احرار را به ترکی شرحی منظوم ساخت .

و خلاصه که در ترکی و فارسی شاعر و نویسنده چیره دست بوده است . با علوم اسلامی و زبان عربی آشنایی داشت . به موسیقی و نقاشی علاقه می گرفت ، و در بذل احسان شهر عصر خود بود . هر جا معماری هنر مند و نقاشی ماهر می یافت از وقف مینمود و به کارش میگذاشت تا ائمه فضل و دانش فیصد عام باشد او خودش مخترع خطی بود که به خط بابری معروف گردیده است .

با همه این صفات ، بابر سپاهی خشنی هم بود ، که در برابر خطا-
هایی که نسبت بخود از دیگران تشخیص میداد ، گذشت نمی کرد و
مسامحه نداشت .

یکی از مورخین ، در باره او نیکو نوشته است (در نها دوی شگفتی
های آفرینش بیشتر از سایر مردمان وودمان او بدو دیعه نهاده شده بود .
خصایل متضاد پیوسته از او به مشاهده میر سید .

گاهی کهنه پوستینی را غنیمت می انگاشت و به کاسه آشی از آرد
ارزن شکر ها مینمود ، وزمانی به تسخیر اقلیمی کاسه آزش لبر یز
نمی شد . حیا چنان در وی غلبه داشته که نمیتوانست به همسر
خویش بی حجاب وارد شود .

ولی یالهای تگا وران او چون موج های خشمگین دریا ها از دشت های
بی پایان سیل وار سرازیر می شد . سنگهای خاره در زیر سم سواران
وی چون ابریشم نرم و تافته می نموده با امواج خروشان و سهمگین سند
بازی میکرد ، بر نیلاب نهیب میداد در شبخو نهای برف هند و کوه به
شبگیر برمیخاست ، ابرها آشفته وار غند کوه بابا کشتی میگرفت از
گرمای سوزنده و مرگبار هند ، ستان ، تنها به سایه درفش و سنان
پناه میبرد ، هر کجا صخره سنگی میدید نام خود را در سینه آن نقش
می بست در دره بی میان کابل و لغمان در بند گشنا ، نزدیک اشکمش ، و در
قندهار و کابل و سایر بلا دیکه از آن گذشته بود . نام وی بروی سنگها
دیده میشود .) در کمر کش کوه شیر در وازه بر سنگی عظیم ، نام
خود را نگاشت و در گوشه دیگر آن تختی از سنگ تراشید ، و حوضی
ترتیب داد . این سنگ اکنون از کوه فرو غلطیده و در عقب موسسات صحتی
ابن سینا افتاده است .

باذکر زندگانی سیاسی ، اجتماعی و کلتوری بابر در افغانستان ، اینک
به پایان داستان مستند بزرگ مردی میرسیم که پنجاه سال زیست اما به
قدر دو برابر عمر خود اثر و یادگار گذاشت ، تا اینکه در سال ۹۳۷ هجری
۱۵۳۰ میلادی روزی در کنار تخت خواب پسر بیمارش نصرالدین -

محمد همایون ، که سخت به او علاقه داشت را نوزد ، و به قولی در ازای شفای جگر گوشه اش خود را نذر کرد و چندی بعد در آگره در باغیکه خود ساخت بود دیده از جها فرو بست . جنازه اش را به امانت سپردند . گفته بود او را پس از مرگ به کابل ببرند ، به شهری که تارو بود وجودش از هرد و یار دیگر به آن پیوند داشت ، در باغی خاکش کنند که خود قبلا تعیین کرده بود .

چند ماهی از همان سال گذشت ، در دامنه شیر دروازه در محوطه یی باغی که به قدم گاه شهرت داشت تابوت او را که از باغ نورافشان آگره بر پیلان حمل شده بود آوردند و دفن کردند . از آن به بعد از اولاد و ا حفاش چند ین تن دیگر نیز در ین باغ چهره در نقاب خاک کشیدند . و قتی به آنجا میرویم ، خوا هیم دید که در مرتبه اول باغ سنگ مزار رقیه بیگم دختر هندال زوجه جلال الدین محمد اکبر ، در مرتبه مرتبه دوم مزار بابر ، و در مرتبه سوم مسجدی از سنگ مرمر قرار دارد که شهاب الدین محمد شاه جهان به تعمیر آن فرمان داده است ، سنگهای مزار میرزا هندال پسر بابر و میرزا حکیم پسر همایون برادر اکبر ، در کنار شرقی تربت بابر قرار دارد و دوسه لوح دیگر بر مزار کو دکان منسوب به خانواده اش نیز جلب توجه میکند .

این باغ ، گذشته از یک تفر یگاه سبز و خرم زایران بسیاری را بر مزار بابر کشا نده و از جمعه محمد اقبال لاهوری حین مسافرت بکابل بر تربت او چنین نوحه میکند .

بیا که ساز فرهنگ از نوا بر افتاده است
درون پرده او نغمه نیست فریاد است

زمانه کهنه بتان را هـزار بار آرا ست
من از حرم نگذ شتم که پخته بنیاد است
درفش ملت عثمانیانه دوباره بلند
چه گویمت که به تیمور یان چه افتاده است

خو شا نصیب که خاک تو آرمد اینجا
که این زمین طلسم فرنگ آزاد ست
درون دیده نگه دارم اشک خوین را
که من فقیرم و این دولت خدا داد است
کابل که قبل از عصر بابر قربانی وحشت چنگیز یان شده بود و او به
تعمیر مجدد آن همت گماشت بعد از و نیز بادست بدست شدن آن
توسط اشغا لگران صفوی و اورنگ زیبیان سفاک صدمات فراوان دید و
خرمی آن روز گاران را به تدریج از دست داد .
این بود مختصری از تاریخ مفصل عروج بابر و اوضاع خراسان تاریخی
در عهد او که در کمال اجمال بیان گردید .

انعکاس افغانستان در توزک بابر

برای تغییر و تحول انقلابی يك جامعه ، شناخت قوانین اجتماعی، شناخت انسانها که عالیترین و تکامل یافته ترین موجودات و پدیده های طبیعی اند ، شناخت قوانین طبیعی و در درجه اول شناخت مناسبات انسانها با طبیعت و با انسانهای دیگر و شناخت قوانین تکامل اجتماعی ضرورت حتمی دارد .

((بابرنامه ، توزک بابری، واقعات بابری)) نیز یکی از آثار با ارزش تاریخی میباشد که در باره قصبات شهر ها و جوه تسمیه شهرها مساجد، مدارس ، خانقاهها ، اماکن متبرکه ، اقلیم ها ، فواصل میان شهرهای مختلف اوزان ، مقیاسات ، اعداد، کوه و کوتل ها ، راهها ، ریگستانها ، آبها ، دریاها ، گذرها، بندها، نهرها ، معادن ، حبوبات ، جنگلها، باغها ، گلها ، گیاهان ، نباتات طبی، میوه ها و پیرامون شیوه تولید ، افزار و آلات تولید ، شیوه دادوستد، خرید و فروش و خصوصیات قومی، قبیلوی ، مناسبات میان طوایف ، قبایل و اقوام، در باره کسب و پیشه مردم طرز خوراک ، پوشاک و معیشت توده ها در زمینه فرهنگ معنوی و مادی ، زبانها، ادیان ، مذاهب ، سنن و آداب ، راه و رسم ها ، خرافه های اقوام ، طوایف و قبایل گونه گون، در باره جنگ های تن به تن ، لشکر کشی های شهزادگان، امر احکام اسلوب صف آرایی آنان در جنگ آن و اسباب جنگ ساختمان قلعه های جنگی ، خندقها ، و سنگرهاو

کشتار های خونین و بر خورد با دشمنان و ساختن کله منار ها، در باره مجالس شراب، میگساری، عشرت پرستی، شمایل و خصوصیات اخلاقی شهزادگان تیموری، حسن و جمال زنان هر منطقه، ترجمه احوال شاه ایران، هنر مندان، عالمان، موسیقی نوازان، سالاران برجسته سپاه، علمای برجسته دین، و حسب و نسب هر یکی از امرا و رجال برجسته سیاسی، نظامی، در زمینه تشکیلات اداری، تقسیمات ملکی، تشکیلات نظامی، نظم مالیاتی و بطور کلی درباره زندگی، کار، تولید و مبارزه طوایف، قبایل و اقوام افغانستان کنونی، ملل آسیای میانه شو روی، پاکستان و هند کنونی، اطلاعات سودمند و گسترده را در دسترس علاقمندان تاریخ و فرهنگ کهنسال مردمان این منطقه آسیا گذاشته است، و زمینه های شناخت عمیق تر کشور ما و منطقه ما را مساعد می سازد. تا جاییکه اطلاع در دست است، محققان، تاریخ نویسان و علاقمندان فرهنگ و ادبیات کهن و ادبیات نوین افغانستان و کشور های دور و پیش و جماهیر همسایه شمالی ما در باره جوانب مختلف توزوک بابر، موشگافسی کرده و آنرا به حیث ماخذ مورد پژوهش و استفاده قرار داده و می دهند.

اما اینجانب توزوک بابر را فقط از لحاظ شناخت جغرافیای تاریخی افغانستان، طبیعت افغانستان، زبانها، ادیان، سنن، شیوه تولید، کار و مبارزه، خلاصه از لحاظ شناخت فرهنگ مادی و معنوی مردم افغانستان مطالعه نموده و در این مقال بایجاز کامل منعکس خواهم ساخت و در درجه اول شهر کابل این قلب پرتپش افغانستان را از دیدگاه بابر و توزوک او معرفی خواهم کرد.

ظہیر الدین محمد بابر (۱۲) سال پس از آنکه در ولایت فرغانه پادشاه شده بود به سال (۹۱۱) ه، ق شهر کابل را در سن ۲۴ ساله گی به تصرف آورد (ص ۲ توزوک بابری) بابر در توزوک خود پیرامون این شهر، موقعیت و حدود و اقلیم کابل، در باره کار، زندگی، تولید، ترکیب نفوس، زبانها، فرهنگ مردم و در مورد باغها، میوه ها، چراگاهها

وارگ کابل و سنگر های محکم این شهر معلومات جالبی دارد .
 بابر دريك بخش توزك خود درمورد شهر کابل نوشته است :
 ((کابل از اقليم چارم است و در میان معموره واقع شده است)) لازم
 به تذکر است که در لغت عرب مملکت، کشور، ناحیه و قطعه ای از عالم را
 که از لحاظ، آب و هوا و سایر احوال و اوضاع طبیعی، از منطقه و قطعه
 دیگر جدا میبود، اقليم میگفتند و پیشینیان کلیه خشکه های عالم را به
 هفت قسمت تقسیم میکردند و هر قسمت را اقليم مینا میدند . اقليم،
 کلمه دخیل یونانی در زمان عرب بوده است (ص ۱۲۵ فرهنگ عمید)
 از این معلومات مو جز چنین استنباط میشود که اولاً کابل بخشی
 از اقليم چهارم و ثانیاً هر اقليم بحیث یکی از خشکه های هفت گانه عالم
 هنوز نزد بابر و معارف آن زمان مدار اعتبار بوده است . در توزك بابر
 شرق کابل ((امغانات، پشاور و بعضی ولایات هندو کش)) ذکر و
 نوشته شده است .

((در غرب کابل کوهستان هاست که ((گزیو)) (گزاب کنونی) و غور
 در آن کوهستانهاست که «گزیو» (گزاب کنونی) و غور در آن
 کوهستانهاست ، و در شمال کابل ولایت کندز و اندراب است و کوه
 هندو کش در میان افتاده است)) و جنوبی آن فرمل و افغانستان است.
 مراد بابر از افغانستان در اینجا به احتمال قریب به یقین ولایت پکتیا و
 مسکن قبایل پشتون در آن سوی مرز استعماری دیورند میباشد .
 بابر، ضمن توصیف موقعیت کابل در توزك خود نوشته است .
 ((کابل مختصر ولایت است، طولانی افتاده طول آن از مشرق بطرف
 مغرب است، اطراف و جوانب آن تمام کوه است. قلعه آن بکوه پیوسته
 است، در میان غرب و جنوب قلعه يك پارچه کوه خورد است، در قلعه
 آن کوه چون شاه کابل عمارت کرده بود، این کوه را شاه کابل میگویند))
 (ص ۸۰ توزك بابر)

بابر گرد اگر د این کوه را يك ميل قیاس کرده و نوشته است ((که در دامنه شاه کابل باغها ست در زمان اولوغ بیگ میرزا (۱) در دامنه این کوه يك جوی بر - آورده شده بود و باغها بیکه در این دامنه است باین جوی معمور است))

بابر محیط کول جنوبی قلعه را يك ميل شرعی میداند ، بابر از محله گلکنه و چشمه های مقابل آن از مزارخواجه شموو قدم گاه خواجه خضر که بر سر این چشمه ها قرار داشته یاد کرده و نوشته است . ((که این چشمه ها تفریح گاههای مردم کابل بوده است)) بابر پیرامون ارگ کابل و قلعه آن باین الفاظ توصیف میکند ((ارگ کابل بر بالای کوه است ، قلعه ، طرف شمال ارگ است در این ارگ غریب مرتفع و خوش هوا جای واقع شده ، بابر از چراگاهای - اطراف این ارگ کول های آب و باد شمال آن که آنسرا ((باد پروان مینامیده اند)) و از منظره خوش آیند و سبزی و خرمی چراگاهها و آب ها و از خانه های دریاچه دار خوش هوای طرف شمال ارگ به نیکی یاد کرده و این بیت ملا محمد طالب معمایی ... را در وصف کابل نقل میکند .

بخور در ارگ کابل می ، بگردان کاسه پی در پی

که هم کوه است و هم دریا ، و هم شهر است و هم صحرا

در توك بابر آمده ((هندو ستانی غیر هندو ستان را خراسانی میگویند چنانچه غیر عرب را عجم میگویند)) در بابر نامه شهر کابل و کند هار دو بندرمهم و شهر های تجارتی میان هندو ستان و خراسان یاد شده است .

تا جایکه از توك بابر اطلاعی در دست است ، در دوران زندگی بابر و قبل از آن از فرغانه ترکستان سمر قند ، بخارا و بدخشان کار و اولوغ

۱- بیگ میرزا حاکم غزنی و کابل بود . عموی بابر میشود . پدر سلطان عبدالرزاق میرزا هست که قبرش در داخل موزیم غزنی میباشد با - اولوغ بیگ میرزای منجم و ریاضیدان پسر شاه رخ مقتول در ۸۵۳ هـ ق (۱۴۴۹) در سمر قند .

آنها به کابل می آمده است ، و از خراسان به کندهار . بابر ولایت کندهار را ((واسطه)) میان هندوستان و خراسان نامیده و این ولایت افغانستان را سوداخانه خوبی معرفی داشته است . (ص ۸۱)

باساس معلومات توزك بابر از جانب هندوستان هر سال ۱۵-۲۰ هزار خانه وار کاروان به کابل می آمده اند . از هندوستان رخت سفید ، قند ، نبات ، شکر و عقاقیر و متاع های دیگر آورده میشد به گفته بابر در شهر کابل متاع خراسان ، عراق ، روم و چین یافت میشده است .

میوه های گرم سیر و سرد سیر در اطراف کابل بسیار بوده است . بابر هوای کابل را لطیف توصیف کرده و نوشته است ((در تابستان شب ها بی پوستین خواب نمیتوان کرد . در زمستان گرچه برف بسیار می افتد اما سردی او مفرط نیست))

بابر ، از میوه های کابل منجمله از انار ، سیب ، زرد الو ، بهی ، امرود ، شفتالو ، آلبالو ، بادام و چار مغز و دیگر درختان بارور به صراحت یاد کرده است .

تا جایکه از توزك بابر برمی آید ، نهال آلو بالو را او برای اولین بار در کابل آورده و غرس کرده است . در توزك بابر آمده است که از لمغانات میوه های گرم سیر مثل نارنج ترنج ، املو و نیشکر می آورده اند . بابر از جلفوزه و شهد خانه های نجر او ، از عسل ، بهی و آلو ی غزنی ، از زراعت خوب چار دهی و باذننگ کابل ، از اولنگ ها و چراگاههای نزدیک کابل ، از یسک نوع موش خوش بو بنام موش مشکین ، بو قلمون و روباه پر آن نجر او و از دروازه چرم گران که اولنگ سیاه سنگ میان آن موقعیت داشته است و از چراگاه کمری ذکر بعمل می آورد .

بابر ، کلمه سنگر را بار اول در کابل شنیده و نوشته است : ((از کوه جایی را که مضبوط میسازند سنگر گفته میشود)) . بابر ولایت کابل را ولایت مضبوط و محکم توصیف میکند و می نویسد که ((زود آمدن دشمن در این ولایت مشکل است)) . در میان کابل و بدخشان ، بلخ و قندز کوه هندو کش افتاده است . از این کوه هفت

راه می براید سه راه در پنجشیر است . بلند تر کو تل خاواک است . از آن پایین تر (طول) از آن پایان تر باز ارك است . بهترین این سه کوتل (طول) است . اما راهش اندک در از تر است . غالباً از همین جهت (طول) میگویند . راست ترین کوتل ها بازارك است . از راه طول و بازارك در ((سراب فرود می آیند . سراب چون در موضع پار نده آمده تمام میشود کوتل پارنده میگویند)).

بنظر نگارنده شاید در زمان بابر کوتل تولی (طول) تلفظ میشده است . اما طی (۴۵۰) سال تلفظ آن تغییر کرده باشد لیکن امروز در لهجه مردم پنجشیر این کو تل بنام (تل) بمعنی پشته تپه و توده بزرگ خـاـك بکار میرود .

بگفته بابر ، در زمستان تا چهارپنج ماه جمیع راه های شمال و جنوب هندو کش بسته میشده است . در روز گار بابر اقوام مختلفی بسیاری در ولایت کابل زند گانی داشته اند . در جلگه هاو میدانهای کابل ترکان ، ایماق و اعراب و در شهر و بعضی دهات کابل تا جکان و در بعضی دیگر ولایات پشه یی ، پراچی ، بره کی و افغانان (پشتونها) و در کوهستان غزنه : هزاره نکو دری زند گانی داشته اند . بابر در باره زبانهای مردمان کابل نوشته است : ((که یازده دوازده لفظ در ولایت کابل از جمله عربی ، فارسی (دری) بره کی ، مغولی ، هندی ، افغانی ، پشه یی پراچی ، گبری (یعنی نورستانی امروزه) تلفظ میشده است (ص ۸۳ توزك بابری) .

بابر ، ولایت کابل را متشکل از چهار ده تومان یاد میکند لازم به تذکر است که در سمرقند و بخارا آن نواحی و ولایات را که در تحت يك ولایت کلانی بوده باشد ، در تقسیمات ملکی آن زمان (تومان) میگفتند . بابر وفات خواهر دوم خود را و همچنان وفات سید یوسف تنبور نواز را در سال تصرف کابل (۹۱۱ ه . ق .) (مطابق ۱۵۰۶ م) ضبط کرده است . یکی از تومانهای ولایت کابل پنجشیر بوده است . بابر در باره تومان پنجشیر در توزك خود نوشته است : ((تومان پنجشیر بر سر راه واقع شده ، کافرستان باو بسیار نزدیک است . مرور و

عبور. قطاع الطريق از میان پنجشیر است ، در این نوبت که من آمده هندوستان را فتح کردم کافر آن آمده از پنجشیر، مردم بسیار کشتند و خرابی بسیار کردند .))

بابر در باره ((تومان)) غوربند نوشته که ((در سر دره های آن مردم هزاره زندگان نباشته اند)) و از کان نقره و لاجورد غوربند ذکر بعمل آورده است .

در توزك بابر آمده است كه ((كوه دامن ده ، ده دارد . مواضع او همه میوه دار است)) .

بابر پروان را نیز بخشی از پایان رویه کوه دامن دانسته است . باساس شمار شیکه بفرمایش بابر صورت گرفته است : در کوه دامن ۳۲ - ۳۳ نوع گل لاله می روئیده است و لاله گلبوی یکنوع لاله خاصی بوده که بوی گل سرخ داشته است .

بابر ، از یخدا نهای استال و استرغچ - از باغها و آبهای صاف و چشمه های پغمان - از ارغوان زارهای خواجه سه یاران به نیکی توصیف میکند .

بابر ((تومان)) لوگر را نیز جز ولایت کابل دانسته و ده کلان آنرا چرخ ، و مولانا یعقوب و ملا عثمان این دو استعداد برجسته را از چرخ معرفی میکند ، و مردم لوگر را افغان شال (افغان شعار) ذکر میکند .

در توزك بابر از کوهستانیان هندو کش و صورت شکار مرغابی و پرندگان و از صیادان حرفه و وسایل شکار نواحی کابل و از طرز ماهیگیری در پروان - استال و گلبهار به تفصیل یاد شده است .

بابر از زلزله ای که در یکروز (۳۳) مرتبه زمین جنبیده و تا یکماه هر شب و روز يك تادو مرتبه زمین می جنبید و در نتیجه زلزله ، از پیدا شدن چشمه های آب در استرغچ و ویرانی خانه ها و قلعه ها با تعجب ذکر میکند . چنانچه در آغاز تذکر یافت در توزك بابری شرق کابل بنام لمغانات نامیده شده است .

بگفته بابر ولایت لمغانات از پنج تومان و دو بلوك تشکیل یافته است . (بلوك ناحیه ایرا میگفته اند كه شامل چند قریه باشد (ص ۲۸۰)

بابر کلان ترین تومان های لمغانات را ننگرهار میداند و نوشته است که ((جای داروغه نشین آن آدینه پور است)) باید گفت که داروغه اصلا کلمه ترکی است ، بزرگتر هر صنف و دسته ، بزرگتر و مباح شر قریه و سابقا سر دسته و رئیس پاسبا نان و نگهبانان شهر راداروغه و قرار گاه را داروغه نشین می نامیدند .

در بابر نامه ، فاصله میان کابل و (آدینه پور) سیزده فرسنگ قید شده ، و راه میان کابل و ننگرهار دشوار گذار و پر مشقت و دارای سه ، چهار کوتل و دوسه تنگی توصیف گردیده است .

باساس نوشته بابر ، بین شهر کابل و ننگرهار ، آبادانی نبوده صرف خلجی ها (باحتمال قریب به یقین قبیله غلجایی باشد) درین راه آمدو شد و گشت و گذار می توانسته اند .

بابر ، در بخشی از توزك خود جانوران ، گیاهان اقلیم و راه و رسم مردمان ولایات کابل و لمغانات را از هم جدا و متفاوت توصیف کرده ، بابر در پیش قلعه (آدینه پور) بجانب جنوب ، بر بالای يك بلندی در تاریخ (۹۱۴ هـ) (۱۵۰۹) چهار باغی طرح انداخته و آنرا ((باغ وفا)) نامیده است . تا جا یکه از توزك بابر پیدا است درخت کیله در سال فتح لاهور ، در این باغ آورده و غرس شده بود . و يك سال پیش از فتح لاهور ، نیشکر هم در ننگرهار آورده و کاشته شده بود ه است ، که بابر از آن نیشکر های خوب به بدخشان و بخارا نیز فرستاده بوده است .

بابر ، از زمین مرتفع ، آب روان دایمی ، هوای معتدل ، پشته خورد درون (باغ وفا) و حوض بالای این پشته و از نه رود ننگرهار و از گشت خوب گندم و شالی و از نارنج و ترنج و از آنار بسیار خوب ننگرهار به نیکی توصیف میکند .

بابر علیشینگ رایکی از تومانهای دیگر لمغانات و شمال علیشینگ را به هندو کش پیوسته و کوه های آنرا کلان و پر برف میداند . بابر میتر لام را اشتباها پدر حضرت نوح و موقعیت قبر میتر لام را در تومان علیشینگ معرفی میکند .

در توزك بابر ميترا لام ((ملك ملكان)) و اين كو هستان تمام كافرستان خوانده شده .

بابر از تو مان الينگار ورودمنداور، از درختان خرماي دره نورو شرابهاي دره نور ذكر ميكند ، و شرابهاي دره نور را بنام هاي ((اره تاشي و سوهان تاشي)) نخستين زرد چه و دو مي برنگ سرخ اما نخستين را با كيفيت تروصف ميكند . بابر از شادي سر دره هاي دره نور و تربيت خوك اين ناحيه تذ كر بعمل آورده و تربيه خوك را او براي نخستين بار در دره نور ممنوع ساخته است .

بابر در سال (۹۲۰ هـ .) (۱۵۱۵ م) چغان سراي (چغسراي) را به تصرف آورده و در مورد دين مردم چغانسراي مي نويسد : ((گر چه مردم چغانسراي ، مسلمان بودند ، اما رسوم كفار بجا مي آوردند .

در توزك بابر پيرامون سنن و آداب مردم كافرستان (نورستان) اطلاعات جالبتي نگارش يافته است . باساس اين اطلاعات مردم كافرستان به باده نوشي عادت داشته اند ، بجاي آب شراب مينو شيده اند ، خيك هاي شراب به دوش مردم كافرستان پيوسته آويخته ميبود (ص ۸۵) چراغ مردم كافرستان از چوب جلغو زه بوده است . درخت زيتون ، بلوط و خنچك در كوهستانهاي لمغان ، و انار اعلي در الهساي تگا و وجود داشته است . مردم تومان (بدراو) نيز بنام كافر ياد شده اند ، چوب خنچك آنها خوب روشن ميسو خته و دود آن بوي خوش داشته است . (ص ۸۵) .

خلاصه : بابر در توزك خود كلانترين قوم افغان را مهمند دانسته و ماليه ولايات كابل و لمغانات د ردوران بابر هشت لك شاهر خي بوده است .

بابر ، از روابط شاهان بدخشان با شهزاده گان تيموري آن سوي آمو تذ كر به عمل آورده و در توزك خود نوشته كه شاهان بدخشان نسب خود را به سكندر ميرسانند . (ص ۸ توزك)

هنگام لشكر كشي هاي با بر با فغانستان ولايات كندز و بغلان و اندراب ابتدا جز قلمرو سلطان محمود فرزند سوم ابو سعيد ميرزا بوده و بعدا خسرو شاه دراين ولايات حكومت ميكرده است . (ص ۱۶)

که مردو بامیان به احمد قاسم خواهرزاده خسرو شاه تعلق داشته (ص ۷۶) در زمین داو ر شهزاده دیگر تیموری بنام ذوالنون ارغون و پسر او شاه شجاع حاکم بوده است .

در توزك بابر پیرامون ولایت غزنی نیز اطلاعات جالبی به نظر می رسد . بابر در توزك خود غزنی را ولایت یاد کرده و گفته است بعضی آنرا تومان گویند . و این تومان را پایتخت سبکتگین و سلطان محمود شهاب - الدین غوری خوانده است .

در توزك بابر آمده که غزنی را زابل هم می گفته اند . و بعضی قندهار را داخل قلمرو زابلستان گرفته اند . بابر فاصلو بین کابل غزنی را (۱۴) فرسنگ (هر فرسنگ تخمیناً شش و نیم کیلومتر) راه و صحرا نشین غزنی هزاره و افغان خوانده و نوشته است که ((مردم غزنی حنفی مذهب ، پاکیزه اعتقاد و سال سه ماه روز ه دار و اهل و عیال شان مستور و محفوظ اند.))

بابر ، ملا عبدالرحمن را یکی از اکابر غزنی و مرد دانشمند ، پرهیز - گار و متدین توصیف کرده است .

بابر ، از مقابر سلطان محمود ، سلطان مسعود ، سلطان ابراهیم و مزارات متبر که غزنی یاد کرده و نیز گفته است ((که در غزنین چهار بند وجود داشته است یکی را بند سرده دیگر را بند سلطانی نامیده و گفته است که ارتفاع بند سلطانی چهل ، پنجاه گز و عرض آن سه صد گز بوده آب را ذخیره ساخته و بقدر احتیاج به مزارع آب میگذرانید)) به گفته بابر ، علاالدین غوری این بند را ویران ساخته و بسا بر برای

ساختمان مجدد این بند ، خواجه کلان را با کیسه های زر به غزنین فرستاده بوده است (ص ۸۸) . در توزك بابر آمده است که گردیز د - اروغه نشین تومان دیگر است از غزنی هشت فرسنگ و از کابل

۱۲ - ۱۳ فرسنگ فاصله دارد . و از بغاوت مردم گردیز علیه حکام محلی تیموری نیز سخن بمیان آورده است (ص ۸۸) . بابر در توزك خود از

طر بخانه ها مجالس شراب ، مهمانیها ، از رقص دلپذیر یوسف علی ، از باغ زییده ، باغ خلیفه ، چها رباغ ، باغ بهشت ، باغ زاغان ، باغ جهان آرا ،

باغ نو ، باغ نظر گاه ، دروازه ملك ، دروازه عراق ، دروازه خوش ، دروازه
 قیچاق ، بازار ملك ، چارسو ، حمام ها ، شفاخانه های صفا ییه وشفاییه
 خانقاه علی شیر نوا یی ، مساجد و مدارس ، گازر گاه ، تخت سفر ،
 اماکن متبر که هرات و همچنین از خطاطان ، نقاشان ، دانشمندان شهر
 هرات و از کاخها و از تجمل دربار شهزاده گان تیموری هرات به
 تفصیل مطالب جالبی را ذکر کرده است . (ص ۱۱۸)

بابر از کباب مرغ و قاز ، از صراحی های نقره و طلا ، از مجلس شراب
 با میرزا مغول بیک حاکم هری و استراباد ، از رقص شیرین و ابتکاری
 سید بدر در کنار آب مرغا ب صحبت میکند .

بابر ، چغچر ان وغو را دامن کوه هری نامیده است ، و یک بار از طریق
 غورو چغچران در فصل زمستان بکابل سفر کرده است و از مهمان نوازی
 هزاره گان یکاو لنگ ، از دشواری راه ، از کشتار خونین ؟ از کله منار
 های دشمنان خود ، از دره زندان سمنگان و غر جستان تذکر میدهد .
 نتیجه : در دوران نگارش بابر نامه ، توزک بابری و واقعات آن افغا-
 نستان کنونی زیر یوغ فیودال های محلی زند گانی داشته اند ، ولایات
 بدخشان ، ختلان ، کندز ، بلخ ، کابل ، غزنه ، لغمان ، کندهار ،
 هرات ، زمین داور ، غور ، بامیان ، گردیز میان فیودال های محلی ، سر-
 بر آورده گان قبایل تقسیم شده و عمدتاً در تصرف شهزاده گان ، امرا
 و حاکمان تیموری بوده ، فیودالها و مالداران کوچک به فیودالهای بزرگ
 خراج و مالیات جنس و نقد میپرداخته و تحایف پیشکش مینموده اند . طبقات
 اصلی جامعه ، دهقانان بسته به زمین ملاکان بودند . دهقانان بسته به زمین
 مانند تمام دوره طولانی فیودالیزم مجبور به بیگار ، کار اجباری ، کار
 بی مزد و مجبور به پرداخت بهره مالکانه بوده اند . بقایای نظامات
 ماقبل فیودالی و برده گمی نیز در مقابل مناسبات فیودالی بدرجات
 متفاوتی در هر کجا خود نمایی میکرده و از خود سخت جانی نشان میداد .
 انکشافی شهرها ، خاصه شهر کابل ، هرات و قندهار و تکامل
 تجارت و صنایع پیشه وری در شهرها ، فیودالهای دهات را نیز بشهر

ها وابسته ساخته بود. ملاکان و امرای شهبزاده گان تیموری به تولیدات پیشه وران و صنعت گران بخصوص بافزار و آلات جنگک به زیورات و صنایع نفیسه و ظروف گونه گون مسی و نقره یی، صراحی هاو جامهای طلایی و نقره یی، زیورات و دیگر سامان های تجملی محتاج گردیدند. چون که این همه نیاز مند یهای فیودالها، صرف با پول تامین شده میتوانست.

بنابر این فیودال بجای بهره مالکانه، کار اجباری و بیگار، دهقانان وابسته بزمین را مجبور به تادیات مالیات پولی میکردند. مطالبه مالیات پولی از دهقانان وابسته بزمین منجر باستثمار شدید تر، بیر خمانه تر دهاقین و با لنتیجه منجر بحدت تضاد بین شهر و ده بیّن-دهقانان فقیر و ملاکان میگردد.

شورشها، طغیان ها و قیام های پی در پی دهقانان علیه فیودالهای حاکم محلی نتیجه مستقیم تشدید مبارزه و تضاد های طبقاتی بین دهقانان استثمار شونده و ملاکان بهره کش و پدیده آشکار ناخور - سندی و افزایش تب و تاب درون جامعه فیودالی در آن مقطع زندگانی مردهان دلاور افغانستان عزیز بوده است.

پرو فیسور رئیس توز محمدوف عبدالقیومو ویچ

ظہیر الدین محمد بابر و حقوق بین الدول

نخست یاد آور میشویم کہ بابر نہ فقط بہ حقوق بین الدول مطالعہ یی نہ داشت ویدان اشتغال نمیورزید ودر آن هیچ چیز نوی وارد نمود . بلکہ تا آنجا یکہ معلوم است حتی یکبار ہم از اصطلاح ((حقوق بین الدول)) ذکر ی بمیان نیاورده است . باوجود این معلوم است کہ چنین اصطلاح در زمان وی در اروپا جوہ آمده بود . لیکن قواعد و مقررات تماس های بین الدول مدتہا قبل پیش از آنکہ در اروپای عصر روم بہ تنظیم شدن وسیستم بندی آغاز نماید و نام حقوق بین الدول را بخود گیرد ، در آسیا ظہور نمودہ بود .

در نوشتہ حاضر ، ما ، در برابر خود مسالہ بسیار سادہ یی رایعنی بررسی ((بابر نامہ)) را از زاویہ دید آنکہ بابر در فعالیت های دوستی خود تاجہ اندازہ نورم های تماس های بین الدول آنزمان را کہ مورد قبولی قرار داشت ، مراعات مینمود و نقطہ نظر وی در ینبارہ چگونه بود ، قرار میدہیم .

، در آغاز لازم است تادو تذکرہ مقدماتی را توضیح دہیم :

تذکر اول - بر خورد علمی ، ہر محقق پیشینہ راوا می داشت کہ بہ

(۱) بابر نامہ ، کتاب دوم ، تا - شکنند ، سال ۱۹۸۲ م .

قانون اصولی بررسی پدیده از نظر تاریخ متکی باشند . یعنی این ویا آن پدیده را نظر به قراین همان عصر هم آن پدیده در دوران انکشاف تکامل تاریخی آن بررسی نمایند. به عبارت دیگر ، سخن راجع به بررسی پدیده یی می‌رود که از نظر تاریخی این پدیده یا ارتباط پدیده های دیگر ، ویا ارتباط با تجربه مشخص تاریخ بررسی گردد . با اتکا به این موضوع نسبت به شخصیت بابر و اعمال وی ، باید خاطر نشان نمود که بابر جسما ورو حا نماینده قشر بالا یی ارستو کراسی فیودالی بوده ، و پیش از همه اندیشه های وی مربوط باین قشر بوده ودر دفاع از منافع آن عمل مینموده است .

در عین زمان با اتکا به این ————— که بابر میتوان بصورت واقعی ارزیابی نمود که وی در چه چیز ها از سایر شخصیت های تاریخی زمان خود تفاوت داشت .

مادرین زمینه از تازه ترین چاپ ترجمه روسی ((بابرنامه)) استفاده خواهیم نمود . چاپ تازه بابر نامه ترجمه روسی در سال گذشته (۱۹۸۲ م) در تاشکند از چاپ برآمد.

تذکر دوم - حقوق بین الدول عصر بابر ، حقوق فیودالی بود . از اینجاست که این حقوق در یکی از کتب درسی نوین ((حقوق بین الدول)) مشخص می شود . ((حقوق بین الدول جنگ را بابکار بردن رسوم بسیار شده و بپر همان ————— و گذشته از این ها ، این جنگ ها مشحون از تعصب مذهبی نسبت به مردم صلحدوست ، معروج مریض و اسرای جنگی همراه بود ، توجیه می نمود (۲) .

علاوه برین در حقوق بین الدول قرون وسطی آسیا ی قرن شانزدهم بعضی موسسات و نهاد های حقوق بین الدول جامعه بردگی کاملاً حفظ شده بود . بطور نمونه ، موسسه ای که از بردگی و برده داری دفاع می نمود ، وجود داشت .

(۲) حقوق بین الدول ، تحت نظر گ ای . تو نکین ، ماسکو، ۱۹۸۲

در آثار جهانی اولین حقوق بین-الدول مورد قبول و سیستم بندی شده بصورت علمی ، کتاب دانشمندحقوق دان هالندی (یوهان گوگه - گراتسیا) که در اواخر قرن شانزدهم و اوایل قرن هفدهم میز یست، محسوب می شود . رساله مشهوری ((سه کتاب راجع به جنگ و صلح که در سال ۱۶۲۵ م از چاپ برآمده و به بسیاری زبان های دنیا ترجمه شده بود . سالهای زیادی این کتاب مورد استفاده دیپلمات ها و حقوق دانهای بین المللی غربی بود .

این کتاب که تمام چیز ها در آن جمع آوری شده است و موازین حقوق بین الدول عصر فیودالی و انتقال فیودالیزم را در جامعه بورژوازی در نظر گرفته است . میتوان اثر مشابه شرقی که توسط ما برای مقایسه با اظهارات بابر در ((بابر نامه)) که با حقوق بین الدول ارتباط دارد ، انتخاب شده است.

درینجا ما تازه ترین طبع او لین و عمده ترین کتاب از سه کتاب (گوگه گراتسیا) را که دارای مقدمه یی نیز می باشد و به صورت وسیع از طرف مولف دانشمند برای هر سه جلد نوشته شده ، مورد استفاده قرار خواهیم داد . این تازه ترین چاپ کتاب اول مزبور بزبان روسی نیز ترجمه و طبع شده است . (۳)

بابر نماینده قشر ارستو کراسی فیودالی بوده پسر يك فیودال واز سن دوازده سالگی مالك و صاحب (اندجان) بود از پدرش برایشی به ارث رسیده بود و زمین های وادی فرغانه بدان متصل بود. برای وسیع ساختن امالك خود و بخاطر بدست آوردن قدرت بجنگ پرداخت . وی دوبار سمر قند را به تصرف در آورد ، لیکن در نتیجه مبارزه میان فیودالها ، بین فرزند زادگان تیموری چغتایی وی تمام کشور خود را از دست داد و بطرف جنوب فرار کرد و کابل را متصرف شد در کابل اعلان پادشاهی کرد . و کابل دو میسن وطن او شد . وی کار های زیادی را

(۳) گوگه گراتسیا ، پیرامون حق جنگ و صلح ، در سه کتاب اول ،

ماسکو ۱۹۴۸ م .

برای استحکام حکومت خود و عمران شهر و تصاحب نمودن زمین های اطراف خود انجام داد . در هند در بستر مرگ وصیت نمود که وی را به کابل آورده دفن نمایند ...

بابر قبلا باغی در کابل بنیاد - گذارده بود . لیکن وی درینجا گاهی به دفع حملاتی که از جانب دشمن جلدی وی یعنی سر کرده بادیه - نشینان ازبک (شیبان خان) بر تصرفات وی انجام می شد ، اقدام میکرد . گاهی لشکر می کشید . تا قشون خود را از طریق پر کردن و تکمیل نمودن بیت المال نگهداری نماید ویدویا سلطان حسین میرزا را علیه ازبک ها (شیبان خان) کمک نماید .

ازینجا وی به ابتکار شخص خود بجنگ با حکمران دهلی که در آن وقت یکی از بزرگترین حکمرانان هندوستان یعنی سلطان ابراهیم خان بود ، رفت . او راشکست داد ، و امپراطوری خود را که پایتخت آن شهر آگره بود ، بنیاد گذاشت . اروپا بیان این سلاله را بغلط (مغول کبیر) نام گذاشته اند

حقوق بین الدول دوران فیودا لیزم جنگ را و از جمله جنگهای استیلا گرانه و اشغالگرانه را تایید میکرد و مشروع و قانونی میشمرد . گوچه گراتسیا نوشت که موافق به این حقوق ((هیچ وجه هر گونه جنگ نمیتوانست مورد قبول وی قرار گیرد)) (صفحه ۶۷) . جنگهای عادلانه یعنی آن جنگ هاییکه بخاطر دفاع از منافع فیودالی صورت میگرفت مورد توجیه قرار میگرفت . نیرو ، حق برتری و تسلط داشت . بهمین سبب بابر جنگ ها را ابرای خود و دیگران پدیده معمولی می شمرد . مثلاً وی مینویسد که : (دایما در مورد بدست آوردن هندوستان میاندیشیدم)) (بابر نامه ۲۲۲ آ) ویا ((از همان اوان ورود بکابل مادر باره لشکر کشی به هندوستان همه وقت فکر مینمودیم)) (۲۲۲ آ) .

اگر جنگ بابر را با سلطان - ابراهیم یاد آوری نماییم (نیر وی تعیین کننده آن ، طوریکه معلومست این جنگ در سال ۱۵۲۶م درپانی - پت ، بطرف شمال دهلی اتفاق افتاد) پس نظر به نمونه گراتسیا این یک

جنگ مشروع و قانونی بود . زیرا که هر دو پادشاه درین جنگ آگاهانه شرکت نمودند . گو که گراتسیا جنگ های بین الدول را که جنگهای ((عینی)) نامید ، به جنگ های رسمی یا (قانونی و عادلانه) و به جنگ های غیررسمی تقسیم نمود . ((برای آنکه جنگ از نظر حقوق مردمان جنبه رسمی داشته باشد ، شرایط دوگانه برای آن لازمست . اولاً : لازمست تا هر دو طرف جنگ را بر اساس اراده کسانی که در دولت اختیار را بدست دارند به پیش ببرند . و دیگر اینکه رسوم معینه جنگها باید مراعات گردد .)) (صفحه ۱۱۷).

این اصطلاح مراسم ویا موازین جنگها به نوبه خود به اهداف و مقاصد جنگهای فیودالی ، به فیودا-لیزم بمشابه یک فورماسیون اجتماعی و اقتصادی مطابقت می نمود . حقیقتاً که مقررات جنگ های اروپایی با-جنگ های آسیایی فرق داشتند . لیکن این جنگ ویا آن دیگری جنگهای ظالمانه بودند .

این جنگ ها برای بابر نه تنها آشنا بود ، بلکه وی این جنگ هارا بحیث جنگهای عادی تلقی می نمود . بطور مثال حادثه ای که در زمان محاصره سمر قند رخ داد که توسط وی نوشته شده است : ((هنگامیکه مادر قرا-بولاق تو قف نمودیم به نزد ما چند نفر مغول های اسیر بصورت اتفاقی دستگیر شده بودند ، آوردند . آنها شروع به خود سری کردند . قاسم بیک (نو کر بابر) برای درس عبرت امر نمود تا آنها را بدو ویا به سه حصه قطعه قطعه نمایند .)) (۳۹آ) ویا نمونه دیگری : ((خبر آوردند که ازبک هادر سنگ چارک به هجوم و تاخت و تاز پرداخته اند . اما قاسم بیک را با عساکر در مقابل غارتگران فرستادیم . نفر هایی رفتند و آنها را دستگیر نمودند . و خوب سر کوب شان کردند و سر های شانرا بریده آوردند .))

این چنین اقدام در مورد شخصیت های بزرگ نیز معمولی بحساب می آمد . طوریکه معلوم است . و بابر در آن باره می نویسد : همینکه نو کران شیبیان خان همراه با خسرو شاه حکمران حصار وارد شدند :

((خود خسرو شاه را به قندز آوردند و سروی را بریدند. سر او را به خواهر
رزم برای شیبان خان فرستادند)) (۱۵۶ آ) .

در حقوق بین الدول دوران فیودا لیسم غارت و چپاول رادر زمان جنگ
و در نتیجه آن مجاز شمرده می شد. معمولا خود جنگها درست به همین
هدف غارتگری برای پر شدن خزانه دولت، حفظ و نگهداری عساكر و
موجب آنها، توزیع و تقسیم اموال غارت شده و از جمله زمین ها برای
نزد یگان شاه یعنی برای فاتحین براه انداخته می شد. و در آسیایین
جنگ به منظور اسیر کردن برده ها نیز براه انداخته میشد .

بابر در زمان لشكر كشی به هند خاطر نشان نمود كه : ((بـرای
امور عمران بلخ يك مقدار زیاد پول و همچنین و صایا یی برای قوم و
خویش کابلی و برای فرزندان خود بعضی مطالب كه بعد از تسخیر میوات
بدست آمده بود، فرستادم)) (۲۲۶۱) با تصرف دهلی وی غنایم بسیاری
بدست آورد و در باره تقسیم خزانه نوشت : ((بروز شنبه ۲۹ ماه رجب
ماه تماشای محتویات خزانه دولت رفتیم و به تقسیم نمودن آن شروع
کردیم . برای همایون از خزانه هفت لك داده شده همچنین همایون را به
يك گنجینه ایكه محتویات داخل آن دیده نشده بود ، سر فراز ساختیم
بعضی بیک هاده لك دریافت نمودند بعضی دیگر هشت لك ، هفت لك و
شش لك دریافت کردند . برای هزاره ها، عرب ها و بلوچ های افغانی
و تمام جنگاوران بطور کلی هر کدام شان نظربه وضع شان از پول خزانه
سر فراز شدند . همه تاجران اهل علم و دانش و به صورت عموم تمام
اشخاص صیكه قشون مرا همراهی نموده بودند . پاداش و تحایف زیاد
و مكفی بدست آوردند . كسا نيكه در قشون نبودند نیز پاداش و تحفه
هایی از خزانه نصیب شدند . .. در ساحه كابل و اطراف و رسك به
تمام انسان زنده جان به مردان ، زنان ، غلامان ، آزاده گان و به
اشخاص مسن و نو جوانان به هر کدام يك يك طلای شاهر خی
داده شد)) (۲۹۴ آ) .

خلاصه اینکه در محیط مناسبات بین الدول طوریکه یکی از بابر شطرنج
سان شو روی صباحت عظیم جان و امینو یسد . بابر ((فرزند عصر خود

و نماینده تپیک طبقه فیودال بود. و نظریات سیاسی وی بدون تردید نظریات این طبقه را انعکاس میداد و فعالیت عملی در جهت تحکیم موضوع حاکمه بزرگ فیودالان و حاکمیت به استثمار شدید خلق ها متکی بود، قرار داشت. (۴).

طوریکه همین مولف در اثر یک باب را مورد بررسی قرار داده است خاطر نشان میسازد: در عین زمان سرشت و نهاد متضاد این شخصیت تاریخی در آن انعکاس یافته است. بابر که نماینده طبقه خود بود و عیوب اجتماعی جامعه خود را بردوش داشت. در عین زمان وی در بین گروه خود نظر بزمان و موقعیت آن شخص روشن ضمیری نیز بود. وی راجع به نادانی و یا بیسوادی دیگر فیودالان و از جمله شیپان خان با نفرت گویا چیز هایی می نویسد. و وی نه به صورت تصادفی این نارسایی و عیوب آنها را با وحشیگری بی رحمی که در رفتار آنان ظاهر می شود به همدیگر انطباق میدهد. مولف ((بابر نامه)) به صورت غم انگیزی از آن تاسف میخورد که در نتیجه حمله قشون شیپان خان (و ویرانی های) آنان. پایتخت خراسان، این هرکز کلتور و فرهنگ و علم آن زمان یعنی هرات، جایکه در آن سئالها نبوغ علی شیر - نوایی شگو فان شد، ویران گردید.

جواهر لعل نهرو منادی صلح و آزادی خلق های آسیا در دوران مابیه صورت دقیق بابر را از همین نقطه نظر تو صیف نمود و نوشت که: ((بابر یک شخصیت دل انگیز، پادشاه تپیک دوره رو نسانس، شجاع و شخص مبتکر و فعال بود، هنر و ادبیات را دوست داشت)) (۵) بهمین سبب مادر ((بابر نامه)) با گواهی زیادی بر خورد بشر - دوستانه مولف رابه قواعد و مقررات تماس های بین الدول آن زمان میبایم.

(۴) ص. عظیم جانووا، درباره بابر نامه بابر، تاشکند، سال ۱۹۸۲ کتاب دوم، صفحه ۱۲.

(۵) ص. عظیم جانووا، راجع به (بابر نامه)، تاشکند. سال ۱۹۸۲. کتاب دوم، صفحه ۱۲.

پیش از همه قابل یاد آوری است که باو جودیکه در همان عهد خدعه و دور وی وجود داشت . بابر به صورت دایم به تقدس معاهدات بین الدول ایمان و باور داشت ، که همان زمان در اروپا این پرنسپ نام پیمان ((مسروانه سمونت)) یعنی اصل مراعات نمودن معاهدات را بخود گرفته بود . امروز این پرنسپ یکی از اصول عمده حقوق بین الدول میباشد که در چنان اسناد تاریخی همچون منشور سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ اعلامیه سازمان ملل متحد راجع به اصول حقوق بین الدول سال ۱۹۷۰ و قطعنامه کنفرانس سال ۱۹۷۵ هلسنکی و غیره درج گردیده و استحکام یافته است .

این احترام بابر به معاهدات از آوان جوانی وی پدیدار بود . هنگامیکه وی هنوز در اند جان بود ، این خصلت وی نمایان گردید . مثلاً وی راجع به مبارزه خود بایکی از فیودا لان اند جان می نویسد که : ((اوزون حسن دریک وضعی قرار داشت که هیچ چیز کرده نمی توانست . تقاضای معاهده یی را نمود که به وی امان داده شده و همچنین قلعه اخیس بوی داده شد چون با او زون حسن معاهده عقد گردید . بنابراین به حیات و اموال وی کدام ضرر و یا خسارتی وارد نگردیده و به او اجازه داده شد تا از طریق قرا تگین به حصار برود)) (ص ۶۳) چنین نوع معاهدات ، طوریکه در متن ((بابر نامه)) دیده می شود ، بارها صورت می گرفت . چنانچه بابر در اندیجان ، در سمرقند در کابل و در هندوستان عقد نموده (و کوشش می نمود تا آنها را مراعات نماید) . بابتن چنین معاهدات بعضاً وی در مورد شرایط معاهده که (بر اساس عقیده وی) برایش نامناسب و بی منفعت می نمود تاسف می خورد معیناً خود را موظف میدانست که آنرا رعایت نماید . همین طوریکه وی در راه کابل با حکمران ترسو و بیرحم کندز یعنی خسرو شاه در جنگ بود . نظربه خواهش خسرو شاه ، بابر با وی معاهده عقد نمود که زندگی خسرو باید در امان باشد و میتواند که هر قدر مواشی که خواسته باشد با خود ببرد (۱۲۳ آ) بعد تر آن نوشت که : ((نظر به قانون و رسوم باید چنین اشخاص به کیفر اعمال خود برسند . اما چون ما تعهد نمودیم . بنابراین فرمان دیگر صادر

شد و خسرو شاه همه چیز را باخود برد که وی میتوا نست ببرد، سه ، چهار کاروان قاطر و شتر را با سنگ های قیمتی ، طلا ، نقره و جواهر و آشیای قیمتی بار نمود و تمام آنها را برد)) (۲۴۵ آ) .

از قدیم در آسیا و از جمله در زمان بابر ، پرو تو کول دیپلما تیک که در جریان هزاران سال بادقت تدوین گردیده بود ، به صورت جـدی مراعات میگردد . بنا برین ، این پرو تو کول ها با اندازه قابل ملاحظه یی اهمیت سیاسی را نسبت به زمان مداشت . مقررات پرو تو کول (ویا طوریکه بابر می نو یسد ((رسوم)) میتوانست بحیث یک وسیله توهین و تحقیر ، جوا نمردی ویا تبعیت برابری دو طرف ملاقات کننده در مذاکرات مورد استفاده قرار گیرد .

بابر در پرو تو کول های دیپلما - تیک کوشش مینمود احترام را مد نظر بگیرد . در عین زمان ، طوریکه میتون نظربه (بابر نامه)) قضاوت نمود : وی آنرا برای تحقیر و توهین مخالفین خود مورد سوء استفاده قرار نمیدارد . بطور نمونه در همان حادثه یادشده با خسرو . وی در ملاقات با این ((آدم پیر ، چاق)) شکست خورده طوری رفتار نمود که حیثیت این حکمران معزول شده کندز را حفظ نموده ، نگذاشت که وی را در برابر خود ایستاده نگهدارد و یاد در برا برش زانو زند . بابر نوشت که ((بعد از سلام و تهنیت و پیشکش نمودن تحایف ، من به خسرو شاه امر نمودم که بنشینند و ما صحبت کنان در موارد مختلف تاپا سی از شب نشستیم)) (۲۳۵ آ) .

بعد ها وقتیکه قیام محمد حسین میرزا را در کابل سرکو ب نمود ، با این شخص که از نظر وی ناجوانمرد بود ، با مهربانی رفتار نمود . بعد از آنکه او را یافتند نزد بابر در ارگ آوردند . بابر در آنجا نخواست که وی را توهین نموده و تحقیرش نماید .

چنانکه می نویسد : ((من باوی همان احترام سابق را بجا آوردم . به پا خا سته و نگذاشتم که کار به سخنان زشت و خشن برسد . محمد حسین میرزا چنان اعمال زشت و نفرت انگیزی را انجام داده بود ، وسعی داشت چنان بلوا و شورشی را برپا نماید و حقش بود که او را

قطعه قطعه کرده شود . و کاملاً سزاواران بود تا بعد از عذاب و شکنجه بسیار بمیرد .)) (راستی که این جمیع رفتار خود را بابر در منا سبب خویشاوندی نسبت به میرزا نشان داد) (۲۰۱ آ)

بابر یکی از قدیمی ترین اصول حقوق دیپلماتیک را به مقیاس برابر تقریباً برای تمام مردم جهان ، یعنی اصل مصونیت سفرا را محترم می شمرد . واقعه سفیر حکمران هند وستان سلطان ابراهیم که در همان وقت دشمن بابر بود ، درین مورد صدق مینماید . وی در ضمن اختیاری نیز نداشت . لیکن بابر با وی چگونه رفتار نمود و ابراهیم چه کرد؟ ((به نزد ما یکنفر هندوستانی آمد و اظهار نمود که :)) (من سفیر سلطان ابراهیم هستم)) . لیکن در نزد وی کدام نامه و یا فرمانی موجود نبود . وی تقاضا نمود تا کسی را با وی بحیث سفیر روانه کنیم . مایکنف را از محال فظین خود را بنام سوادى با وی همراه ساختیم . این بدبخت ها نا رسیده به نزد ابراهیم ، امر شدند که هر دو را به زنجیر ببندند . در آنروزی که ما ابراهیم را شکست دیدیم . سوادى آزاد شد و به نزد ما آمد)) . (۲۶۱ آ)

روش و بر خورد بابر نسبت بارسوم و سنن تشریفاتی نیز جانب بود . اینست آنچه که وی درین باره نوشت : ((در گذشته ها پدران وقوم و خویش ما با دقت آیین جنگیز خان را مراعات می نمودند .

آنها در مجلس ها ، در دیوان ها ، در عروسی ها ، در مراسم صرف غذا ، در نشست و برخاستن هیچ عملی را خلاف آیین و مقررات انجام نمیدادند . آیین جنگیز خان حکم الهی تزلزل ناپذیر نیست که انسان حتماً باید از آن پیروی کند . هر کسی که بعد از خود رسوم خوبی را بجا گذاشت ، لازم است تا این رسوم را پیروی نمود . و اگر پدر کار زشتی را انجام داد . وی باید آنرا با کار و عمل خوبی جبران نماید .)) (۱۸۶ آ) . و بابر يك شخص نوع پرور و انسان روشن ضمیری بود . مقرراتی را که توسط آنان بوجود آمده بود پیروی میکرد .

بصورت نمونه ، نیاکان بابر ، آن طوریکه به مردم محل و قعانه همیشه هنگامیکه به سرزمین هندوستان لشکر کشی کرد ، رفتار

نمود . میتواند ، مستحق برسر-نواحی شمال این دولت ، یعنی درمورد
بیمار . خوتا به . چیناب و چینی اوت است که وی نوشت : ((بوسیله زور
و یا بصورت صلح آمیز ما جدا تصمیم گرفتیم که آنجا ها را بدست آورده
و متصرف شویم . بنابراین ضرور بود و لازم شد تا با مردم و اهالی مناطق
کوهستانی روابط نیک و حسنه را برقرار سازیم و من فرمان صادر کردم
که : ((هیچکس نمیتواند که گله ها و رومه های مردم دهات اطراف را غصب
کند و یا از زمین ببرد . حتی نمیتواند به اندازه سر سوزنی از آنان چیزی
را بستاند)) (۲۲۴ آ) . ووی در اینمورد که فرمان باید عملی گردد،
خیلی جلدی بود . برای من خبر رسیده بود که عساکر بیداد گری میکنند و
هالی بیمار را چپاول می نمایند . من اشخاص را فرستادم و بعضی از
ظالمان را محکوم به اعدام نمودم و دیگران را امر کردم که بینی هایشان
را سوراخ کنند و آنها را به ارود گاه بفرستند)) (۲۲۶ آ)

واقعا بابر گفتار خود را بمنصبه اجراء می گذاشت . از آنجا ییکه
مناطق ذکر شده يك وقتی توسط اسلاف بابر - امیر تیمور تصرف
گردیده بود و بعد ها از متصرفات و املاک اخلاف تیمور یعنی سلطان -
مسعود کابنی بود (کابل و زابل بوی تعلق داشت) . بنابراین وی آنها را
همچون مناطق موروثی آنان به حساب می آورد . ((وقتی که من مناطق را که
يك وقتی متعلق به ترکان بود از خود می شمردم . بنابراین در آنجا
هیچ غارت و دزدی وجود نداشت) (۲۲۶ آ) .

لیکن بهر صور تیکه باشد برای ما چنین بنظر می آید که راجع به
فرمان هاییکه سخن از آن میرود ، واحکا میکه این رجل دولتی در امور
بین الدول آنرا بکار میگیرد . نتایج آن قابل غور و تعمق است و در -
بجا خواهد بود تا سخنان خود بابر را بیاوریم : ((در صورت کشور
گشایی و اداره امور دولتی بعضی اعمال ظاهر ا عاقلانه و درست بنظر
می آید . لیکن ماهیت درونی هر عمل را لازم و باید صد هزار بار سنجش
نموده و فهمید)) (۲۶۴ آ) . بابر هنگامیکه هنوز در اند یجان فرمان
روای جوانی بود ، آنرا از تجربه خویش نوشته بود . بعد ها بارها

برای وی اتفاق می افتاد که در اندیجان یا عقل و اندیشه خود در ین مورد اعتقاد حاصل نماید .

چنین است بعضی تذکرات و نظریات در مورد فعالیت ها و نقطه نظر های ظهیر الدین بابر که در ((بابر نامه)) بیان گردیده و با حقوق بین الدول ارتباط حاصل مینماید. تا آنجا که برای ما معلوم بود ، ازین زاویه دیدیم ، تا بحال به فعالیت های بابر نظر اندازی کامل صورت نگرفته وینظر می آید که مبنایی درین مورد وجود دارد که گفته شود که زین نقطه نظر باستا شناس و مورخ مشهور شوروی اکادیمیسین س.پ.تو لستوف بحق این خصوصیات را به بابر نسبت داده است . این خصوصیات و توصیف را ما از نوشته جغرافیه نویس شو روی پرو فیسور حمیدالله حسنوف بر داشتیم که وی چنین گفته است : ((... ظهیر الدین بابر یکی از سر شناس ترین رجل سیاسی و رجل فرهنگی دوره رنسانس در شرق بود)) (۶) .

مترجم : شانور (تاچ)

(۶) حسنوف . سیاح عالم لر ، تاشکند ، سال ۱۹۸۱ ، صفحه

۱۸۳

دوکتور عارف عثما نوف

« په افغانستان کې د بابر میراث »

۲۰ د پېړۍ په پیل کې دنړۍ د زیار کښا نو ستر رهبر ولادیمیر الیچ
لنین دنو لسمې پېړۍ دروس مشهور لیکوال لیئون تولستوی دمړینې په
مناسبت یو څو ارزښتناکې علمي مقالې لیکلې چې په هغو کښې یې
هغه فیلسوفان او ادب پېژندونکي چې د تولستوی ادبي میراث ته یې د
نیگیلسټیک او تنګ نظری له نقطه نظره کتلې دي ، سخت تنقید کړی
وو او د تولستوی بډای او ښکلې ادبي ، علمي او فلسفي میراث یې ددوی د بې
خایه ، او خطرناکو حملو څخه ماهرانه حمایه کړې و . و. ای. لنین په
خپلو دغو مقالو کې د تولستوی میراث په ډیره ماهرانه ، داهیانه هر اړخیز
دیا لیکتیکر او مارکسسټیک طرز تحلیل کړی او دغه ستر روسي ادیب
یې جسورانه او په حقاني ډول ((دروس د انقلاب د هینداری په حیث
جګ او لوړستا یلی و . و. ای. لنین په دغو ذکر شوو مقالو کې په ماهرانه
اوداهیانه ډول ویلې و چې د تولستوی بډای او ښکلې ادبي میراث نسبت
ماضي ته په مستقبل پورې زیاد تره ارتباط نیسي د و. ای. لنین دغه داهیانه
افکار د ختیځو خلکو د خورابډای اورنگا رنگ ادبي ، بدیعي ، فلسفي
او علمي میراثو نو د هر اړخیزې او ژورې زده کړې دمتو دو لوژی یوه
ښه کلې یاد ستور العمل گڼل کېدای شي .

زموږ په نظر د بابر میراث د شوروی منځنۍ آسیا ، افغانستان ، ایران ، پاکستان ، بنگله دیش او هندوستان دا ولسو نو خورا بډایو او رنگارنگو میراثونو ته منسوب دی . ز. م. بابر (۱۵۳۰ - ۱۵۸۳) خپل له ستو نزو ډک خویر محتوا ژوند په پورته ذکر شوو منطقو کښې تیر کړی او د دغو منطقو دا ولسو نو د ژوند په شاو خوا کښې یې دخپلو نثري ، شعري او علمی آثارو په وسیله خورا نادر او ارزښتناک معلومات ورکړي وو . او موږ پدغه لنډه مقاله کښې کوښښ کوو چې د بابر د میراث یواځې دیوې کوچنې برخې ، یعنی دهغو فرهنگي او تاریخي آبداتو په هکله چیرې د بابر په زمانه کښې د افغانستان په خاوره کې جوړ شوی و او ضمناً دهغو فولکلوریکو قصو په هکله چې د بابر په باب ویل شوی دی په لنډ ډول محترمولو ستونکو ته څه وپړاندې کړو . تاریخ موږ ته معلومات راکوي چې د تقدیر شمال ، بابر دخوانی په دوران کښې د افغانانو خاورو ته راوړي ، دی په کابل کښې خپل سلطنت جوړوی او دلته تقریباً ۳۰ کاله پادشاهی کوي . د کابل ((باغ بابر)) د قندهار ((چهل زینه)) د استازو لښکر او سمسور باغ او نور ډیر زیات فرهنگي او تاریخي آبدات (کاریزونه او کانالونه) د بابر په دوران کښې او دده په فعال ګډون سره جوړ شوي وو .

ډیو هاند جیبی د معلوماتو سره سم د بابر په زمانه کې او دده په فعال ګډون د لاندې تاریخي او فرهنگي آبدات جوړ شوي دي .

دغزنی «بند سلطان» ، د ننگرهار ولایت د بهسود و «باغ صفا» ، دادینه پور په شاوخوا کې «باغ وفا» ، د کابل او شاوخوا سیمو کې «باغ نوروژی» ، «بوستان سرای» ، «چهارباغ» ، «باغ بهشت» ، «باغ بنفشه» ، «باغ نور» ، «باغ گل کنه» ، «باغ خلوت» ، «باغ صورت خان» او داسې نور . (۲)

- (۱) وای . لنین ، دادیا تو په باره کې ، ((اوزبکستان)) نشریات ، تاشکند ۱۹۷۴ م ۱۴۲ مخ
- ۲- ډیو هاند جیبی . ظہر الدین محمد بابر شاه ، کابل ، ۱۳۵۱ کال
- ۱۰۸ مخ .

د کابل ښار او سیدو نکي اوس هم په دی عقیده دی چی داوسنی ابن سینا روغتون تر شا یو ځای وچی «تخت بابر» نومیده په دی ځای کی یوه لوی باغ موقعیت در لود چی په مخ کی یی د (سفه سنگی) په نامه د بابر مجلس ځای و . او دهمدی سفی په څنگ کی یو ډنډ و کی و چی دهمدغه ډنډو کی په یوه څنډه کی د بابر دشعرو نو څخه یو بیت په دری ژبه حکاکي شوی و .

((نورو و نو بهار ومی و دلبری خوش است

بابر به عیش کوش که عالم دو باره نیست)) (۱)
د بابر په ((تزوک)) یعنی «بابر نامه» کښی دافغانستان د پښتنو ، تاجکانو بلوڅانو ، نور ستا نیانو ، پشه یی یانو ، او زبکانو ، تر کمنانو او نورو اقوامو او قبایلو د ژوند په باب تاریخی - جغرافیایی - اجتماعی ، سیاسی او فرهنگي خورامهم او ارزښتناک معلومات ورکړی شوی دی . په افغانستان کښی د بابر د تاریخی او فرهنگي آبداتو څخه یوهم دقندهار مشهوره ((چهل زینه)) ده . دقندهار اولس ته او دغه راز دافغانستان محترم پوها نو ته بهتره معلومه ده چی ((چهل زینه)) دقندهار ښار د «سر پوزی» په منطقه کښی واقع ده . په سر پوزه کښی یووړ و کی غر کوهک دی چی له مخکی څخه تر سره پوری په یوه کښی تقریبا څلو یښت زینی جوړی شوی دی . د «چهل زینی» له جگو ځایو څخه ټول قندهار او دهغه په شاو خوا کښی واقع شوی ښکلی باغونه او راغونه ، سمسور او میوه لرونکی ځایونه او ښکلی مناظر خود را ښه او څرگند ډول لیدل کیږی . دقندهار یانو په قول دغه آبد ، بابر په ځانگړی ډول دخپلی مور له پاره جوړه کړی وه هغه وخت چی بابر د خپلی مور سره له کابل څخه قندهار ته راته نو دده مور به کله کله سر پوزی ته راتله او د «چهل زینی» له سر څخه به یی ټول قندهار او دده شاو خوا ښکلی ځایونه تماشا کول . تر اوسه پوری «چهل زینه» دقندهار د شریفو خلکو ښکلی او په زړه پوری استراحت ځای شمیرل کیږی .

۲- پورتنی ماخذ، هماغه مخ این شعر از ظهراالدین بابر نیست ، بلکه از ابوالقاسم بابر پسر بایسنقر میرزا است (مدون)

استاد جیبی دبابر په باب په ذکر شوی رساله کی «چهل زینی» په هکله داسی کاری :

«بر فراز کوه سرپوزه طرف غرب شهر قندهار طاق سنگی در کوه تراشیده شده که مردم آنرا «چهل زینه» خوانند و محمد معصوم آنرا (پیش طاق) خوانده است و گوید که به فرموده بابر پادشاه در کوهی که موسوم به (سرپوزه) است از سنگ بریده اندوان طاقیست در غایت ارتفاع و در مدت نه سال هشتاد نفر سنگتراش هر روز در آنجا کار کرده به اتمام رسانیده اند .

الحق جای نفیس و فرح است... (۱)

دافغا نانو په منځ کی دبابر په باب یو څو فولکلوری قصی هم شته چی یوه یی هم (بابر او بی بی مبارکه) نومیری دغه قصه زیاتره دیو سفزو په قبيله کی او ریدل کیږی په دې قصه کی ویل کیږی چی ددوبی په ښکلی هوا کی بابر دملنگی په جامه کی دیو سفزود قبیلې په منځ کی پیدا کیږی اوله هغی ښکلی نجلې سره چی نوم یی بی بی مبارکه واوله یوی پاکي او روڼ چینی څخه یی او په اخیستلی مخامخ کیږی او ددواړو ترمنځ ډیر مهینه او محبت را پیدا کیږی. ددی مینی له امله بابر دنو موړی کورته (موراو پلار) استازی ورلیری او په دی وسیله دوی دواړه وصال ته رسی او بابر هغه نجلې له ځانه سره هند ته بیایي (۲) تاریخ شامه دی چی دیو سفزوله قبیلې څخه دهمدغی نجلې دودیدوپه صورت کی دبابری دولت او یوسفز و ترمنځ روغه او سوله ټینګه شوه چی دا خبره ددی باعث شوه چی ددهلی دسلطنت په نیو لو کی له بابر سره دنورو پښتنی

۱- پوهاند جیبی ، ذکر شوی رساله ۱۱۳ مخ .

۲- سرا ولاف کیرو ، پټا نر ، پېښور ۱۶۱ مخ . باید وویل شی چی له نیګه مرغه دغه کتاب چی دپښتنو د تاریخ په باب یولوی او جامع اثر دی په دی ورڅو کی دافغا نستان دعلومو اکاډمی له خوا په پښتو ژبه تر جمه شوی او په نږدی راتلو نکی کی به خپور شی .

قبیلو له مرستی سره یو ځای دیو سفز و قبیلې هم ډیر لوی رول ولو-
باوه . په دی هکله په خپله بابر په «بابر نامه» کی داسی کښلی :

دملك سلیمان شاه زوی شاه منصور زماډ اطاعت کولو اوماته دوفادار پاتی
کیدلو په اراده سره د افغانانو یوسفزیو له خوا راغلی و ماله یو -
سفزو سره دروغی (پخلا کید لو) په خاطر دهغه لوروغوښتله.)) (۱)

استاد پوهاند حبیبی هم په خپله ذکر شوی رساله کی په (۱۵۱۶) ع
کال کی دبابر اوبی بی مبارکی دواده کیدو په هکله داسی معلومات راکوی:

((زن چارمش دختر شاه منصور باجوړی بنام (بی بی مبارکه) از قوم

یو سفزیی افغان بود که گلبدن بیگم در (همایون نامه) ورا ((افغانی آغاچه))
می نا مد و هم وی نعش بابر را در عصر شیر شاه سوری بکابل آوردو
دفن کرده بود . وی در هند تا عصر اکبر زندگی داشت . ولی بابر راز

او فرزندی نبود و گویند که برادرش میر جمال از طرف بابر منصب ممتازی
داشت و هر دو با اوبه هند رفتند و در عصر اکبر در آنجا بمردند (۲)
ددی کر ښو لیکوال دورا ن کال د عقرب په میاشت کی دبابر اوبی بی

مبارکی دواده په هکله پوهاند حبیبی سره
خبری وکړی اوده په ډیر ویاړ سره داسی راته وویل :

((بابر زموږ دافغانانو محترم و معزز زو م گڼل کیږی . دی نه یوازی
تاسو اوزبکانو ته بلکی موږ افغانانو ته هم منسوب یولوی تاریخی او فرهنګی
شخصیت دی ، یعنی بابر هم دتاسو اوهم زموږ یو عمومی او مشترک
افتخار او لوی میراث گڼل کیږی.))

دافغانستان یوه اوسنی مشهور مورخ او لیکوال استاد پوهاند علی-
محمد زهما دسې کال دجدی په میاشت کی دبابر په هکله ددی کر-

ښو لیکوال ته یوه فولکلوری کیسه وویله چی هغه هم ده په خپله پرو

۱- ظهیرالدین محمد بابر ، آثار ، دریم جلد ، بابر نامه ، دتاشکند په
نامه ادبی نشریات ۱۹۶۶ کال ۳۲ مخ . و دسر اولاف کیرو ((پتا نر)) اثر
د ۱۶۱ مخ پښتو ژباړه .

۲- استاد حبیبی ذکر شوی رساله ۱۵۲ مخ

سڀ ڪال په هند کي اوريدلى وه او هغه داچي : بابر په هندوستان کي
 امير اطور ويوه ورځيي دخپل هميشن عادت له مخي له خپلو ملازمانو او
 ارا کينو سره ديوه لوي اوگړ ندي درياب په غاړه چکر واهه چي په دى
 وخت کي دهندي پر گنو له ناراضه کسانو څخه يو تن له خپل خنجر
 سره وروورو دده دوژني په منظورده ته ورنږدى کيده . ويل کيږي چي
 دغه خنجر و هو نکي دخنجر په استعمال کي دومره ماهر وه چي
 نه يوازي يي نښه ځفانه تله بلکي راسا به يي دسړي له گوگل نه پوري ووري
 يوست . کله چي دغه هندو ، بابر ته دو هلو له پاره رانږدى کيده ناڅاپه
 يوشپږ کلن هندو هلك نوموړي سږين ته ورغړ رځي او ددرياب په څپو کي
 لاهو کيږي په همدى وخت کي بابر بيله دى چي په نورو ملازما نو
 غږ وکړي په خپله درياب ته دنوموړي دژ غورني له پاره ځان وراچوي او په
 دى توگه نوموړي هلك له مرگه ژغوري . کله چي دخنجر خاوند دبابر
 دغه ميرانه او انسانيت ويني نو هک پک پاتى کيږي او بي اختياره ځان
 بابر ته تسليموي خپل خنجر هغه ته وړاندې کوي او داسي وايي : «عالم
 پناهه ! دغه خنجر و اخله او زما - گوگل پري خيري کړه ځکه ماستا په
 مقابل کي گستاخي کړي وه . استا - خوږ ځان ته دبدو قصد کړي و خو
 کله چي مي ستا ميرانه او انسان پالنه او لوړ همت وليد ، نو دادى
 ځان درته تسليموم او په دى وسيله هغو مله شو او ټيټ فطرته کسانو ته
 لعنت استوم چي ستادوژ لوله پاره يي ره سريک کړي وم . عالم پناهه !
 که چيري ته وغواړي زه به ټول عمر ستا په خدمت کي تير کړم . »
 استاد زهما دبابر او دده دکورني په هکله داسي معلومات راکوي :
 ((دبابر دامير اطورى سلسله په هند کي نږدى (۳۰۰) کاله ادامه مومي . اود
 هندوستان په خاوره کي تاج محل ، ريد فورد ، او نور ډير مشهور ،
 ښکلي ، تاريخي او فرهنگي ابدات جوړوي . دبابر کورني له اورنگ -
 زيب پر ته ټو له ادبا لونکي ، هنردوسته او ښکلا خو ښوونکي وه .
 ددوى يو غوره خصلت داو چي خپل ورا تلو نکو ته به يي دډيرو ښکلو ابدي
 اوزوال نه منو نکو ابداتو دجوړولو له پاره هڅه کوله .))

خودارښتيا ده ! لکه څنگه چې دافغانستان دموکراتیک جمهوریت لویو او پوهو استادانو او عالمانو پوهاند عبدالحي حبيبي پوهاند علي محمدزهما او نور وڅرگنده کړي ، ظهيرالدين محمد بابر په داسې شرايطو کې ژوند کاوه چې له هره پلوه ستونزې راولاړې وې او دفيودالي ورستو شرايطو اورونه بليدل او دخلکو تر منځ ترېگڼت جاري و . په دغسې سختو شرايطو کې بابر دمنځنۍ آسيا ، افغانستان ، ايران ، پاکستان ، بنگله ديش او هندوستان دخلکو دتاريخي جغرافيا يې اندوگرافیک ، سياسي ، اقتصادي ، اجتماعي او فرهنگي پېښو په هکله په شعري ، نثري و علمي آثارو کې ډير نادر ارزښتناک او پر محتوا مواد وړاندې کوي . او ددی سيمودخلکو فرهنگي ميراث ته پخه غناور بخښي .

په دې ترتيب نو ويلای شو چې دبابر ميراث د شوروي منځنۍ آسيا ، دافغانستان دموکراتیک جمهوريت ، ايران ، ، پاکستان ، بنگله ديش او هندوستان دخلکو گڼ او مشترک ميراث گڼل کېږي . له همدې کبله دی چې د آسيا ددغو سيمو خلک اودغه راز دختيځ ټول خلک اود نړۍ ټول مترقي بشريت ته روان کال کې دبابر د زېږيدنې پنځه سولم تليڼ په ډير درناوي يادوي او په ډير شور او شوق يې نمانځي . او موږ خپله دغه وړه مقاله دهند دخلکو دلوې بچي دختيځ دده شهرت ، فيلسوف ، دهند دجمهوريت لومړنی رئيس جمهور جواهر لعل نهرو دبابر په هکله دويل شويو دغو جملو سره خلاصه کوو: «بابر ډير عجيب اوزړه وېړونکی شخص و . دی درسانس د دورې يو تپيک حکمران ، جسور او مدبر سړی و ده له هنر ، ادبياتو ښکلا سره ډيره زياته مينه درلوده(۱)

شفیقه یارقین

شناسایی شعر بابر

زیب النساء مخفی آن پرده نشین ترانه سرا برای شناخت خود باری سروده بود که :

در سخن مخفی شدم چون بوی گل در برگ گل
میل دیدن هر که دارد در سخن بیند مرا
وماهم اگر بخواهیم بابر را آنچنانکه هست بشناسیم ، بهتر آن خواهد بود تا سخن او را ، شعر او را بشناسیم ، که شعر او نجوای راستین احساس و اندیشه های اوست و پژواک رسای آرزو ها و خواسته هایش .
و اگر بخواهیم شعر او را بشناسیم ، بهتر آن خواهد بود تا رشته ها و پیوندهای شعر او - شکل و محتوای شعر او را بشناسیم ، که شناخت شعر هیچ شاعری بدون شناخت این دو - جز اصلی ، میسر شده نمیتواند .
بنابراین شناسایی بابر را بر شناخت شعر او ، و شناسایی شعر او را بر شناخت شکل و دور نمایه شعر او اساس می گذاریم .

اول - شعر بابر از نظر شکل:

بابر زمانیکه به شعر سرودن آغاز کرد و نخستین گام ها را بر جاده دشوار گذار و پریچ وخم شعر گذاشت ، بر دست او مشعل فرو - غناکی از شعر متقد مان و استادان سخنوری بود که راه او را روشنی می بخشید و تجربه پیشینیان همسفر او بود که پیچ وخم های کوچکی های

شعر را براو می شناساند و دشوار گذاریها را براو آسان می کرد . بابر پیش از اینکه به سرایش شعر بپردازد ، به خواندن شعر ، به فراگیری شعر و به شناخت شعر پرداخته بود . تجربه های کامیاب و پیشرونده را از تجربه های ناکام و میرنده تفکیک کرده ، سره ها را از فاسره بازشناخته و به محک آزمایش آزموده بود . او با پیشگامان و پیشتازان شعر در و اوزی یکی چون : **نوازی ، جامی ، فردوسی ، نظامی ، امیر خسرو بلخی** و دیگران الفتی به هم رسانده و شگردهای هنر مندانه آنان را دریافته بود . پس اگر شعر سرودن و شعر آفریدن برای او چیز تازه یی بود ، به شعر پرداختن و شعر را باز شناختن ، کاردیرین و هر روزین او به شمار میرفت و همین شناسایی و الفت دیرینه بود که روح شعر را بر پیکر بابر دمید و استعداد او را درین راه رهنمونی کرد و بکار گرفت ، تاجاییکه او را به خلاقیت و آفرینش هنری و سازنده وا داشت . نمیتوانیم ادعا کنیم که اگر بابر با شعر پیشینیان آشنائی گشت ، انگیزه شعر سرودن در او زنده نمی شد ، ولی میتوانیم بگوییم که اگر بابر با شعر پیشینیان و پیشگامان آشنا نمی گشت و از تجربه های آنان نمی آموخت ، نمیتوانست شعر خوب ، شعر شکو هنده بالنده و شعر زیبا بیا فریاند .

شعر بابر از نگاه روانی و سیالیت و از نظر انتخاب کلمات شسته و صیقل یافته ، شعری است ویژه خود او که شاعران او زبیک زبان پیش از او و شاعران امروز گارش کمتر به این شیوه شعر گفته اند . اشعار نوازی بزرگ بسیار پخته و استادانه ، ولی نسبت به شعر بابر مشکل و متکلف است . در شعر نوازی صنعت های بدیعی به اوج خود رسیده و کلمات و تشبیهات و استعارات فراز ترازدانش خواننده عادی است ، ولی شعر بابر با وجود یکه از نظر لطف بیان ، زیبایی تصاویر و آهنگین بودن واژه هابر سستیغ رفیع گوینده کی و اوج شعری خود قرار دارد ، برای هر دوستدار شعر قابل لمس و آشنا ست . خواننده شعر بابر ، خود را در محیط رنگین نگاره ها و واژه های شعر او بیگانه نمی انگارد و حتی احساسات تلطیف شده و نهایت انسانی شاعر را با احساسات خود

همسان و هم رنگ می یابد . تاجاییکه شعر او را بازتاب احساسات و بخشی از نگاره های خیال خود می یابد .

شعر بابر زبان طبیعت است و طبیعت در شعر او با همه عظمت و جاو دانه گی اش جاری است . بابر در همه پدیده ها، در همه آشیا، و حتی در وجود معشوق خود جلوه هایسی از طبیعت را می بیند و می پرستد و همه آشیا و پدیده ها را نمادی از نماد ها و جلوه یی از جلوه های طبیعت می شمارد . بابر همه چیز را، قدو بالاو حسن و جمال معشوق، جوانی ، عشق، شراب و لذت مستی و حتی همه احساسات و عواطف خود را با زندگی و طبیعت زنده پیوند می زند . چنانچه جوانی را با بهار ، سیمای محبوب را با گل های گلشن عمر و قد او را در باغ حیات خود با سرو روان تشبیه می کند . به این بیت توجه کنید :

یوزونگ ای سرو، جانیم گلشنی نینگ تازه گلزاری

قد ینگ ایگل حیاتیتم باغی نینگ سرو روانی دور

در شعر بابر صنایع بدیعی و واژه های رنگین موج می زند و هر صنعت شعری با چنان استادی و هنر مندانه بکار برده شده که نه تنها شعر را متکلف نساخته ، بل پر لطف و ملاحظت شعر افزوده است . به گونه مثال درین بیت کوتاه صنعت : تشبیه ، و مراعات النظیر با تر دستی شاعرانه بکار گرفته شده .

خطی بنفشه ، خدی لاله ، زلفی ریحان دور

بهار حسن دایوزی عجب گلستان دور

ترجمه :

خطش بنفشه ، خدش لاله ، زلف ریحان است

رخش بهار حسن را عجب گلستان است .

تشبیه در شعر بابر به دو گونه است : یکی به سان دیگر شاعران تشبیه معمول است که در آن زلف را به شب یا مشک سوده ، رخساره هارا به لاله ، چشم هارا به نرگس قامت را به سرو همانندی می دهند و دیگر تشبیه بر تر است که بابر آنرا به زیبا ترین شکل و پذیر فتنی ترین صورت بکار می گیرد . او نمی گوید زلف معشوقش چنان مشک ختن خوشبو ست ، بل ادعای دیگر دارد و می گوید : مشک ختن از عطر زلفان

معشوقش خوشبویی دزدیده است و به همینگونه تشبیهات دیگر . به این دوبیت توجه کنید:

شاخ گل و نسترن یاد بیرو ربو یی دین
عطر نی مشک ختن کسب قیلورمویی دین
گل یوز یدین منفعل ، سر وقدیدین خجل
رنک آلو رمتصل ، لاله گل رو یی دین

ترجمه :

شاخ گل و نسترن یا دد هدا از بوی او
مشک ختن عطر خود کسب کند از موی او
گل زرخش منفعل ، سرو زقلش خجل
لاله گیر د متصل ، رنک زگل روی او
رنک زگل روی او علاوه بر تشبیه ، صنعت های دیگر شعری نیز در شعر
مانوس و ملموس بافت خورده و احساس و جذبه شعر او را تکمیل
کرده اند . بطور مثال صنعت مدعا مثل درین بیت :
تا اوزولدی کونگولم اول آی قدیدین افسر ده دور
کیم اوزو لگان غنچه گل نینک شاخی دین پژمرده دور

ترجمه :

تادلم از قد آن مه شد جدا ، افسرده است
هر گلی کز شاخه اش گردد جدا ، پژمرده است
و یا تجمع صنعت های لف و نشر ، تجنیس ، تقسیم ، تشبیه و تناسب
باواژه های هم آهنگ و متمناسب در یک غزل زیبا :
خیطنگ بيله یوزو ننگ و کانگ سینینگ ای جان
بیری بنفشه بیری یا سمن ، بیری ریحان
تکلم ایلا ریدا تیلی و تیشی و لبی
بیری عقیق و بیری ایخجو و . بیری مرجان
کونگولنی زارومینی خواروقن نی تا رایتکان
بیری جفا و بیری غربت و بیری هجران
تن و کونگول بيله کوزوصل و ناز و حسنی اوچون
بیری خراب و بیری واه و بیری حیران

تمام عمر یدا بابرغه اوچ سوزایتیب تور
بیری موکونچ و بیری قاتیق و بیری یلغان

تر جمه :

خط تو صورت تو کاکل تو ای جانان
یکی بنفشه، یکی یاسمن، یکی ریحان
به گاه حرف، زبان تو بالب و دندان
یکی عقیق و یکی در آن دگر مرجان
نموده خوار، دلم زار و جسم من چون تار
یکی جفا و یکی غربت و یکی هجران
شده تن و دل و چشم ز وصل و ناز و حسن
یکی خراب و یکی واله و یکی حیران
تمام عمر شنیده است بابر این سه حرف

یکی دروغ و یکی زشت و آن دگر بهتان
بابر همچنان که در شعر خود واژه‌های مانوس بکار برده و صنایع لفظی
و معنوی را باشیوه‌یی هوشیارانه و هنرمندانه نزدیک به ذهن و قابل
درک ساخته است، در انتخاب اوزان شعرش نیز سختگیری لازم را بکار
بسته و تلاش ورزیده تا رقصان‌ترین، روان‌ترین و سیال‌ترین وزن‌ها و
آهنگ‌ها را برگزیند. او که در بحر زر فناك عروض غشطه خورده و همه
او زان را بخوبی شناخته است، تشخیص در گزینش ریتم‌های مناسب
بایده‌ها و گفتنی‌های شعر، بسیار دقیق است. چنانچه مفاهیم متفاوت و
حالات‌های گوناگون را با وزن‌های متفاوت و گوناگون در هم آمیخته و در
مکمل‌های متفاوت چون غزل، رباعی، قطعه، مثنوی، فرد و تویوق بیان
میکند. از همین جهت سیر باغستان شعر بابر سیری است بر رنگینی
رنگ‌ها و اهتزاز آهنگ‌ها. از همین جهت است که دلزده‌گی و بیتفاوتی
در حریم شعر اوراهی ندارد و پوینده شعر او را از پوینده‌گی و رهروی باز
نمی‌ماند و خسته‌گی احساس نمی‌کند. تماشاگر باغستان شعر بابر در هر
گامی تازه‌تر از تازه‌تری می‌یابد. آنجا رنگینی و شور آفرینی غزل‌های
غنائی را می‌یابد، احساس بر انگیزی و پویایی رباعیات عاطفی را لمس می-
کند، ترنم آهنگ‌های شادی بخشای و روح‌نواز مثنوی‌های عاشقانه را می-
شنود و بر سرودهای بشارت‌دهنده قطعات او گوش فرا می‌دارد.

بابر (۱۱۹) غزل شور انگیز (۲۱۰) رباعی دلنشین، (۸) مثنوی عاشقانه و تعدادی تویوق‌ها، قطعات و فردها دارد که هر کدام آنها در خدمت مفاهیم گوناگون و گفتنی‌های لازم او قرار گرفته اند. او غزل‌ها، رباعی‌ها و قطعات را در گستره وسیعی از بیان مفاهیم فلسفی و اخلاقی گرفته تا بیان آرزوها و خواستنی‌هایش، از اظهار شکوه‌ها و گلایه‌ها تا قهر و آشتی‌هایش، از ذکر مجالس و شب زنده‌داری‌ها تا تجسم بخشیدن واقعات زندگانی‌ش بکار گرفته و موضوع آن را از قید یکتواختی و همسانی بیرون کشیده، به جهانی از تصاویر و مفاهیم تبدیل نموده است. رباعی شکل پذیرفتی و خواستنی‌های بابر بوده و از همین جهت شمار رباعی‌های او بیشتر از شمار اشکال دیگر شعر است، ولی میتوان مثنوی‌ها، فردها و تویوق‌های او را هر چند که کمتر اند، از نظر رنگینی شکل و معنی و بیان استادانه و هنری‌اش در اوج یافت. به گونه مثال قطعه زیر را می‌خوانیم:

هجران چو لیدا جهد بيله پویه لاراوروب
ایستاب زلال و صل بیتیشتم سراب قه
چون خواست موند اقایردی که هجرینگ نی چیککا مین
بی خواست رجعت ایلا میشام اند راب قه

ترجمه:

در خشکسار هجر بسی پویه‌ها زدم
چستم زلال وصل و رسیدم به یک سراب
تقدیر خواست هجر تو بر شانه‌ها کشم
بی خواست خویش میروم اکنون به اندراب
حرف‌ها درباره شکل شعر و ویژه‌گی‌های پر داخت بابر بسیار است که درین مختصر مجال گفتن آن نیست. ازینرو بحث بیشتر درین زمینه را به فرصت‌های دیگر می‌گذاریم و بر در و نمایه شعر اونیز درنگی کرده و نگاهی گذرا بر آن می‌افکنیم تا مایه‌ها و غایه‌های شعر او را نیز اندکی شناخته باشیم.

۲-درو نمایه و محتوی شعر بابر :

بابر مرد آز مون شده زمان است و زمان بس همواری ها و ناهمواری ها که بر او هموار کرده و نقش پای خویش را بر جاده شعر او استوار و ماندگار بر جا نهاده است. رخدادهای گونه گونه، روان او را متأثر ساخته و شعر او که زبان احساس اوست، ازین گونه گونه ها رنگ و مایه گرفته است. مایه های شعر او را اندیشه و عاطفه او، پیروزی و شکست او، آشتی و جنگ او، رندی و پار سایی او، توبه و توبه شکنی او، گله و آرزومندی او، غم ها و شادمانی های او و بالاخره کلیت زندگی با تمام تلخی ها و شیرینی هایش میسازد. از همین نگاه شعر او را به مشکل میتوان به چند دسته محدود بخش بندی کرد. با وصف آنهم تلاشی می کنیم برای تصنیف مایه ها و غایه های شعر بابر که امید است تلاشی نا پیروز مند و نارسا نباشد.

الف اشعار تاریخی :

هر چند بابر در بیان واقعات و رخدادهای زنده گی پر ماجرای خود کتاب حجیم و ضخیم «بابرنامه» را نوشته، ولی این ماجراها در شعر او نیز بازتابی دارد هنری و شعری. چنانچه برخی از غزلیها، رباعی ها و قطعات او بهترین تابلوهای باز گوینده زنده گی و پدیده های اثرمند پر زنده گی او می باشند.

به گونه مثال چندتایی ازین تابلوها را به تما شا می نشینیم :

اسلام او چون آواره یازی بولدوم

کفار و هندو حرب سازی بو لدوم

جزم ایلاب ایدیم اوزنی شهید بولماقته

المنة لله که غازی بولدوم

رباعی بالا از لشکر کشی و درگیری او با فیودلان هند اشاره یی داشت که ذکر آن در بابرنامه به تفصیل آمده است.

و این رباعی دیگر در بیان آواره گی های اوست در کو تل ها و راه ها ی صعب العبور هندو کشی. بیان این سفر پر مخاطره و مشقت بار میان تل های عظیم برف و راه گم کردن ها، به بیراهه رفتن ها

و ذکر سردی جانکاه زمستان، بخشی از رخداد های بابرنامه را می سازد، ولی این حادثه در قالب یک رباعی، بسیار نیکو تصویر سازی شده است:

قیش بولدی و بو لدی بار چه تام و تاش قار

جمعیتی بار کیشی گابار دورخوش قار

بو قیش دایمان یول و پریشا ن حالیم

یارب مینی یخشیلیغ ساری غه با شقار

در میان اشعار تاریخی بابر، شماری ژانر نامه‌پی دارد. چنانچه رباعیات و قطعانی در دیوان او موجود است که یا خود نامه بوده و یا به پاسخ نامه دوستان نوشته شده، بطور مثال، خواجه کلان دوست بابر از اقامت در هندوستان دلگیر شده و آرزوی برگشتن به کابل را داشت و درین باره اصرار می‌ورزید. بابر به جواب او این رباعی را سروده است:

اظهار لطافت و ظرافت قیلا سیز

هر نکته دایوز تو مان کتابت قیلا سیز

گر هند ایشی تیسکاری ایر ماسنی او چون

ایسیغ ییردین سا ووغ ظرافت قیلا سیز

ترجمه:

اظهار لطافت و ظرافت کردی

در نکته‌پی صد گونه کتابت کردی

سر چه نبود اگر کار هند، چرا

از نقطه گرم، خنک پرا فت کردی

و یا این قطعه که در حکم یک نامه گلایه آمیز است، از سوی بابر عنوانی ملاعلیخان که او را در هند تنها گذاشته، به کابل آمده بود:

ای الار کیم بو هند کشور یدین

بار دینگیز انگلاب اوزگا رنج و الم

کابل و خوش هوا سینی ساعینیب

هند دین کرم بار دینگیز اول دم

کور دینگیز، تا پتینگز ایکی نده

عشرت و عبش بیر له ناز و نصم

بیز داغی او لما دوک بحمدالله

گر چه کوب رنج اید ی و بیحد غم

حظ نفس و مشقت بد نی

سیزدین اوتتی و او تتی بیز دین هم

ترجمه :

ای کسانی که باز کشو ر هند پس کشیدید با قبول الم
از بی کابل و هوای خوشش سوی کرم آمدید در آن دم
اندر آنجا برای خود دیدید کامرانی و عیش و ناز و نعم
شکر حق مانمرده ایم این جا گر چه دیدیم رنج و محنت و غم
حظ نفس و مشقت بد نی بگذشت از شما و از ما هم

بـ اشعار وصف الحال : شماری از شعرهای بابر شرح حال خو یشتن
است. یعنی از سوز و گداز های او، اندوه و پریشانی های او، از غربت
و بیچاره گی های او از عشق و آرزوهای او و یا پیر و زی و شیرین کامی های او
آگهی میدهد. هر شعر او شراره یی است بر خرمن احساس خواننده و
خون گرمی است بر رگ های پرطیش انسان جاری. به یکی دو مثال توجه
کنید :

آه و اوایلا سرودم، درد و غم هم صحبتیم

باده اشکم، قانی، کیم کوردی مونیگ دیک بزم خاص؟

ترجمه :

آه و اوایلا سرودم، درد و غم هم صحبتیم

بادۀ اشکم کو؟ چه کس دیده چنین یک بزم خاص؟

بابر سال ها از یار و دیار خود بدور ماند و این غربت و تنهایی خاطر
او را بسی افسرد که این افسرده گی در شعر او بازتابی روشن دارد و آرزوی
دیدار دو ستسا ن روحی سرگردان در میان ابیات غزل ها و شعر هایش
می پو ید . ولی آنچنانکه گفته اند: «پس از شام سیاه صبح سپید یست»
برای بابر نیز لحظه های شادکامی و لذت دیدار میسر می گردد و این لحظه
ها در شعر او چنین تجسم و تصو یر می شود :

شکرلله عیش یوزلاندی و محنت قالمادی
ییتتی ایام و صال و شام فرقت قالمادی
یوزلا نیت امن و فراغت غصه و غم بولدی رفع
عیش و عشرت کیلدی و رنج و مشقت قالمادی

ترجمه :

شکر لله عیش رو آورد و محنت نماند
گشت ایام وصال و شام فرقت ها نماند
رو نمود امن و فراغت ، غصه و غم گشت رفع
عیش و عشرت آمد و رنج و مشقت ها نماند
شعرهایی ازین دست که تصویرگرو تر جمان احساس و عاطفه اوست
جایی رفیع در دیوان او دارد که بانظر داشت کمی وقت به عمین دونمونه
اکتفا شد .

ج- اشعار اجتماعی و اخلاقی بابر: بابر در زنده گی خویش نشیب و فراز
های بیشماری دید . درد غربت از دیار و یار را تمام کرانی و گدازنده گی اش
لمس کرد . تلخی آواره گی و شیرینی سروری را مزید ، با اقشار مختلف
آمیخت ، و بادردهای آنان آشنا گشت . از دوستان یکرنگ خیانت هادیده ، از زن
و فرزندان ، مادر و خانواده جدا شده و سال ها در حسرت دیده دار عزیزانش
سوخت . این همه تارهای احساس او را به نوا آورد و بر سطرهای شعرش
نقش گردید . او که همه دردها و لذتها را خود مزیده بود ، میدانست آواره گی
چیست ، گرسنه گی و یا برهنه گی چه شکنجه هایی است ، هجر دوستان
چقدر تلخ و ناگوار است و خیانت و بیوفایی دوستان چه اندازه رنج
آور و جانکاه . همه این ها در شعر او بازتاب هنری یافته اند و هر کدام
حرفی برای گفتن و پندی برای شنیدن اند . بابر در شعرهای خود پیام هایی
دارد برای نسل های امروز و فردا که آنها را بصورت فشرده تذکر
میدهیم . او می گوید :

احباب ییغی لاق نی فراغت تو تونگیز
جمعیتینگیز یاری نی دو لت تو تو نگیز
چون گردش چرخ بو دورورتینگری او چون
بیر بیرنی قنیچه کونی غنیمت تو تو نگیز

ترجمه :

یاران جمع خویش را فراغت دانید
جمع بودن خویش را سعادت دانید
چون گر دش چرخ این بود، بهر خدا
یکدیگر خویش را غنیمت دانید

یا :

نی یار و فا قیلغو سی آخر نی حریف
نی صیف و شتا قالغوسی با قی نه خریف
یوز حیف که ضایع او تا دور عمر عزیز
افسوس که باطل بارا دور عمر شریف

ترجمه :

نی یار و فا می کند آخر نه حریف
نی صیف و شتا با قیست آخر نه خریف
صد حیف که ضایع شود این عمر عزیز
افسوس که باطل گذرد عمر شریف

ویا :

ناصر سوزی سنگا نیچه مردود داو لغای
یخشی ویمان قاتینگدا نا بود ا و لغای
باری ایمدی معاش بیر نوع ایت کیم
حق راضی و عالم ایللی خوشنود ا و لغای

ترجمه :

تاچند سخن پیش تو مردود شود
نیکی و بدی نزد تو نا بود شود
زین بعد معاش آنچنان کن که ز تو
حق راضی و جمله خلق خوشنود شود

ویا :

آلوده یوز تو مان معاصی بولماق
او یوزرنچ و تو مان غذاب خاصی بولماق

کوب یخشی ایکیں اهل خردنینگ قاشیدا
کیم آغر یتیا ن اتا نی عاصی بولماق

ترجمه

آلوده صد گونه معاصی بودن
بارنج و عذاب و درد باقی بودن
بسیار نکو ست نزد اندیشه وران
زآزار پدر گشتن و عاصی بودن

و یا :

هر کیم که وفا قیلسه و فاتا پقوسیدور
هر کیم که جفا قیلسه جفا تاپقو سیدور
یخشی کیشی کور ماگای یمانلیق هر گز
هر کیم که یمان بولسه جزا تاپقو سیدور

ترجمه :

هر کس که وفا کند و فامی بیند
هر کس که جفا کند جفا می بیند
انسان نکو بدی نبیند هر گز
بد باشد اگر کسی، سزا می بیند
بابر سخنان سودمند دیگری نیز دارد که شماری از آن هارا دریک يك
سطر می نویسم :

دوستی را فراموش مکن . با خویشاوندان سرد مباش . بادشمن
دوست دست دوستی مده ، هنگام دولت ، روز های محنت را از یاد مبر .
از دولت گذرا مغرور مباش . روح پاکیزه ات را با ناپاکی ها میلای .
بامردم همواره نیکو پی کن . زبان را از دروغ ، فحش و سخنان نابجا باز
دار . هر لحظه به اندیشه دیگر مباش بایک هدف روشن و یک آرمان نیک
زندگی کن . همواره طالب دانش باش و درین راه از رنج کشیدن باز مـ
ایست . به زندگی امید وار باش ، از شکست ها مهر اس و برای
پیروزی مبارزه کن و پیام های دیگری ازین دست که فرصتی بیشتر و
مجال بیشتری خواهد تا هم ارزایی و باز گویی شود .

د- اشعار عشقی: عشق در ادبیات مشرق زمین مضمون اساسی و مهم برای گفتن بوده است. اگر نه چنین می بود، فردوسی - آن بزرگدرد اندیشه ورز بخشی از کتاب با عظمت و جاودانه حماسی خویش ((شاهنامه)) را به عشق و دل داده گی بیژن و منیژه اختصاص نمی داد. نظامی - آن استاد داستا نسرا یان ادب دری منظومه های چند هزار بیتی لیلی و مجنون و خسرو و شیرین را نمی آفرید و از همه بالاتر اگر عشق سر-کش و طوفانی شمس خرم هستی مولانا جلال الدین بلخی را به آتش نمی کشید، کلیات شورا نگیز شمس به وجود نمی آمد و مثنوی معنوی - این قرآن به نظم دری و این گنجینه اندیشه و عرفان سروده نمی-شد.

همچنانکه عشق در ادبیات دری رنگ های گونه گونه دارد- از لذت های گذرا و کامجویی های جسمی گرفته تا بیخودی های صوفیانه - مضمون مهم و رنگین ادبیات اوزبیکی را نیز تشکیل میدهد و به ویژه عشق در شعر بابر از همه رنگینی، به آلاش و شکو هندی بر خور دار است. عشق در شعر های او هر لحظه رنگی دیگر و چهره یی دیگر می گیرد. او گاهی همچون فرخی می اندیشد:

((آشتی کردم با دوست پس از جنگ دراز

هم بدان شرط که دیگر نکند با من ناز))

وزمانی در پیشگاه دوست پیشانی نیاز می ساید و غرور شاهی رادر حریم عشق زیر پا می گذارد بابر در عشق رسوایی را بجان می خرد، از نام و ننگ می گذرد و هر روز بیشتر از روز دیگر در عشق غرق شده میرود تا جاییکه هر بلایی را مشتاقانه به پیشواز می گیرد و آه نمی کشد تا نهال نازک قامت یار از آه او نلرزد. به یک غزل شور انگیز او گوش فرا میداریم که نیاز والتجای عاشقی است از برای آسایش معشوق و صاد قانه دعایی است از یک سوخته جان برای آرامش دوست:

عشق ایلی نینگ آهی دین اول سرو قدخم بولماسون

غم ییلیدین اول معنبر زلف درهم بولماسون

کوپ جفا وجور کوردوک ای قویاش هجرینگ کونی
 با شیمیز دین سایه سرو قدینگ کم بولماسون
 دهر دون دین تیکما سون آزار نازک جسمینگا
 دهر اهلیدین مبارک کو نکلونگا غم بولماسون
 عالم اهلی بیر له عالم دین منگاسین سین غرض
 ذات پاکینگ بولماسه عالم دا آدم بو لماسون
 گر هوا داریم ایرور سین ای صبا عرض ایلا کیم
 اول یوزی گل سرو، هر خس بیر له همدم بولماسون
 گرچه عاشق لازمی عالم دارسوالیق دور ور
 عشق ارا بابر کیبی رسوای عالم بو لامیون

ترجمه :

زآه عاشق قامت آن سرو هرگز خم مباد
 از نسیم غم معنیر زلف او درهم مباد
 بس جفا وجور دیدم روز هجرت مهر من
 از سر من سایه سر و قد تو کم مباد
 می نبیند در جهان آزار جسم نازک
 زاهل عالم آن مبارک خاطر را غم مباد
 زعالم و آدم همه تنها تو یسی مطلوب من
 ذات پاکت گر نباشد عالم و آدم مباد
 گر هوا دار منی ، بساد صبا ! عرضم بگو
 آن گل زیبای من با خار و خس همدم مباد
 گرچه رسوایی برای عشق ورزان لازمی است
 اوچو بابر هیچگاه رسوای این عالم مباد
 جان دادن در راه معشوق آرزوی همه عشاق بوده و رسیدن به وصال
 یار آرمان همه دلدادگان . در صورتیکه دلدادگی به زیارت روی
 دوست سرافراز نگردد چه وصیتی بعد از مرگ میتواند جز این داشته
 باشد که بابر دارد :

باشید ین ایورو لور آرمانی بیر له اولدوم ای بابـر
 مینینگ نعشیم نی باری اول پری کو ییدین ایلا ندور

ترجمه :

شدم خاك از برای اینکه بر گرد سرش گـردم
عزیزان ! نعلش من بر گرد کـوی یار گردانید
بابر به سان همه دل داده گان را سیتن آرزو دارد آنچنان در ژر فای
عشق مستغرق شود که جز عشق هیچ نامی و نشانی از او باقی نماند و این
نهایت خا کساری و تواضع در مقام رفیع عشق است :
ایستارام ای عشق میندین قالماغای نام و نشان
تو فراق ایت جسمیم نی داغی ییلگابیر گیل توفراغیم

ترجمه :

در ره عشق آرزو دارم نشان من مباد
خاك كن جسم من و خاكم بده بردست باد
این بود تصویری از سیمای بابر عاشق با همه شوریده گی ها و شیدایی
هایش در عشق . و او ست که در راه عشق از همه چیزش از نام و نشان
بلند آوازه اش ، از جان و زندگی عزیزش و از غرور سرکش سروری
اش گذاشته و در کمال بی نیازی ، به پیشگاه محراب مقدس عشق سر -
سجود دخم کرده و پیشانی نیاز بر پای تندیس عشق ساییده است ،
تصویر يك عشق شورا نگیز و رویایی چنان تارهای نرم و لطیف ابریشم
برد ییای شعر بابر جاودانه نقش بسته از رنگ نازها و نیازهای
آن ایوان بلند کاخ شعر بابر رنگ گرفته از آوای او تارهای شعر بابر
به نوا آمده و نفس آرام او بر پیکر دیوان بابر چون رود باری از نور
بر آسمان گسترده و بی پنما جاری است
از آنچه که درباره شکل و محتوی شعر بابر گفته آمدیم ، روشن است
که بابر در شعر تر کی استاد یست مسلم و شعر او بر رود بار خرو -
شنده و یویای ادبیات اوزبیککی پلی است استوار و تزلزل ناپذیر که
تارود خانه های امروز و فردای شعر و ادب اوزبیککی برین رود بار دیرین
سال جاری خواهد بود ، پل بلند شعر بابر نیز بر فراز آن استوار
خواهد ماند و تا نام شعر پایا و ماندگار ماند ، شعر شکوهنده بابر نیز
بر روان و دل های شعر دوستان حکومت خواهد کرد و فرمان خواهد

راند . چنانچه خودش نیز بر جاودانه گی وارجنا کی شعرش باور مند
است و می گوید :

اشعار ینک کیم شعر آتی تا بولغای
طبع اهلی انگا واله و شید ابو لغای
هر لفظی در و بحر معا نی اندا
کیم کور دی دری که اندادریا بولغای

ترجمه :

اشعار تو تا که شعر پایا باشد همراه دلی واله و شیدا باشد
هر لفظ در و بحر معانی در اوست کی دیده دری که بحر و دریا باشد؟
و یا در این بیت که به پیر وی از شعر حافظ :
(عراق و فارس گرفتی به شعر خوش حافظ
بیا که نوبت تبریز و وقت بغداد است)

بر محبوب بیت اشعار خود اشاره کرده می نویسد :
عراق و فارس گر پیسته سینینگ بو شعر ینگ ای بابر
انی حفظ ایتکسی حافظ مسلم تو تقو سی سلمان

ترجمه :

رسد سوی عراق و فارس این شعر است اگر بابر
کند حفظش ز دل حافظ ، مسلم داندش سلمان

دكتور محمد يعقوب واحدی

کتابشناسی آثار ادبی ظهیرالدین محمد بابر

یکی از آثار ارزشمند بابر ((بابرنامه)) است که درساحه علم کتابشناسی بنامهای ((واقعات بابری))، ((توزوک بابری)) و ((بابرنامه)) یاد میگردد که خود بابر آنرا ((تاریخ)) یا ((وقایع)) نامیده و گفته است .

بو عالم آرا عجب الم لار کورد دوم

عالم ایلی دین طرفه ستم لار کور دوم

هرکیم بوو قایع نی او قور بیلگای کیم

نی رنج و نی محنت و نی غم لار کور دوم

ترجمه :

درین جهان رنجهای عجیبی دیدم،

از ابنای عالم طرفه ستم ها کشیدم

هر آن کسی که این وقایع را بخواند میدانند که چقدر رنج و محنت و غم کشیده ام.

بابر نامه عبارت از کتاب تاریخ لشکر کشی های بابر ، موضوعات چشم دید های وی ، نتیجه مطالعه وی درباره موقعیت جغرافی ، ساحتها وولایات ، شهرها وولایات افغانستان ، ماورالنهر (آسیای میانه شو روی) و کشور هند ، و شرح پیداوار ولایات مختلف این کشورها میباشد. کارل مارکس بنیاد گذارو مفکر بزرگ اقتصاد

مار کسبستی، به بابر نامه از طریق مطالعه تاریخ هندو یا ترجمه انگلیسی خود بابر نامه آشنا شده بود که این کتاب را یک اثر ارزشمند خوانده است بابر نامه را بابر بنان مادری اش ترکی چغتایی (ازبکی) بزبان ساده طبیعی و روان و دور از تعقید و تکلفات ادبی در بین سالهای ۹۲۵ - ۹۳۷ هجری ۱۵۱۹ - ۱۵۳۰ م) نوشته است. اگر چه بابر نامه وقایع سالهای ۸۹۹ - ۹۳۶ ه (۱۴۹۴ - ۱۵۲۹ م) را در بر دارد. یعنی وقایع سالهای بعد از ۹۲۵ ه بطور روز نامه و واقعات پیش از آن بطور یاد داشت و خاطرات نگاشته شده است. بطوریکه دقیقاً تحقیق و بررسی شده، شرح و قایع سالهای ۹۱۰ - ۹۱۵، ۹۲۴ - ۹۲۷ - ۹۲۸ - ۹۳۱ و ۹۳۲ ه در بابر نامه موجود نیست شرح وقایع این سالها را یا اینکه بابر ننوشته و یا اگر نوشته هم باشد، بمرور زمان مفقود گردیده است. نسخه های کامل ترجمه دری عبدالرحیم خان خانان که بسال ۹۹۸ ه (۱۵۹۰ م) صورت گرفته بود، در آن نیز شرح وقایع سال های فوق الذکر موجود نمی باشد. این حقیقت میرساند که در همان وقت هم این فصلهای بابر نامه موجود نبوده است.

از کتاب بابر نامه، نسخه خطی که بخط خود نویسنده آن باشد در دست نیست. ولی نسخه های عمده و معتبر که مطالب نسخه موف را انتقال دهد در کتابخانه های شرق و غرب موجود است. نسخه های خطی متن ترکی بابر نامه را قرار آتی فهرست میکنیم.

۳- نسخه خطی بابر نامه بقلم خود بابر که در سال ۹۳۷ هجری (۱۵۳۰ م) کتابت آن تکمیل شده بود. در بین سالهای ۱۰۳۷ - ۱۰۴۸ ه (۱۶۲۸ - ۱۶۳۸ م) در کتابخانه شخصی شاه جهان محفوظ بود این نسخه امروز در دست نیست.

۱- نسخه خطی بابر نامه بقلم به خواجه کلان - دوست بابر - که در سال ۹۳۸ ه (۱۵۲۹ م) کتابت شده و در همین سال بستر افتاد فرستاده شده بود. این نسخه نیز تا حال بدست نیامده است.

۳- نسخه خطی کتابخانه همایون میرزا پسر بابر که در بین سالهای ۹۶۳ - ۹۷۴ (۱۵۰۶ - ۱۵۶۷ م) موجود بود. این نسخه داخلی در سال ۹۳۸ ه (۱۵۳۱ م) یعنی یکسال بعد از وفات بابر بخط علی الکتائب استسناخ گردیده بود. از این نسخه نیز اثری موجود نیست.

۴- نسخه خطی شخصی محمد - حیدر دو غلات پسر خاله بابر مولف تاریخ رشیدی که تخمیناً در بین سالهای ۹۴۲ - ۹۴۷ هـ (۱۵۳۶ - ۱۵۴۰ م) کتابت شده بود. و حتماً این نسخه در بین سال های ۱۵۴۰ - ۱۵۴۷ م (۹۴۷ - ۹۵۳ هـ) در کشمیر موجود بود.

۵- نسخه خطی کتابخانه الفنسستن انگلیسی که در بین سالهای ۹۶۳ - ۹۷۴ هـ (۱۵۵۶ - ۱۵۶۷ م) کتابت شده، حاوی ۲۸۶ ورق می باشد. این نسخه بسال ۱۸۱۰ م از شهر پیشاور خریداری شده و از سال ۱۸۱۶ تا ۱۹۲۱ م در کتابخانه الفنسستن محفوظ بوده است. امروز در کتابخانه ملی سکا نلیند در شهر آیدن بره نگهداری میشود.

۶- نسخه خطی کتابخانه لندسیا نا. این کتابخانه قبل برین بنام کتابخانه جان ریلند یاد میشد.

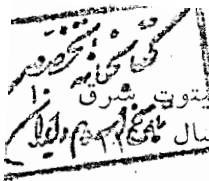
این نسخه بسال ۱۰۳۴ هـ (۱۶۲۵ م) بخط نور محمد خواهرزاده ابوالفضل علامی مورخ دوره جلال الدین اکبر استنساخ گردیده است و فقط (۷۱) ورق آن باقی مانده.

۷- نسخه خطی شماره ۳۲۴ ر ۲۶ Add. کتابخانه موزه بریتانیا که بسال ۱۰۳۹ هـ (۱۶۳۰ م) بخط داود بن علی الکشمیری کتابت شده و (۱۱۸) ورق آن باقی است.

۸- نسخه خطی کتابخانه سالار جنگ در حیدر آباد دکن. از روی نوعیت کاغذ آن سال کتابت آنرا ۱۷۰۰ م (۱۱۱۲ هـ) تخمین کرده اند. این نسخه (۳۸۲) ورق دارد که بسال ۱۹۱۵ م توسط خانم انیتی - بیو ریچ انگلیسی به صورت عکسی در لیدن جز و انتشارات موسسه اوقاف گیب شماره یک منتشر شده و نسخه خطی قابل توجه میباشد.

عبدلرهاب آخند غجدوانی کتابت شده بود. امروز معلوم نیست که ۹- نسخه خطی آسیای میانه شوروی ۱۱۲۱ هـ (۱۷۰۹ م) بخط در کجا است.

۱۰- نسخه خطی تیمور پولاد که بسال ۱۱۲۶ هـ (۱۷۱۴ م) استنساخ گردیده و بسال ۱۷۲۵ م - از بخارا خریداری شده به پترو گراد (لنین گراد) حالبه (برده شده بود). این نسخه تا ۱۷۴۲ م در پترو گراد موجود بود.

- ۱۱- نسخه خطی شماره ۱-۶۸۵- D کتابخانه انستیتوت شرق شناسی آکادمی علوم اتحاد شوروی در شهر لنین گراد که بسال ۱۷۳۷ م) بر کاغذ روسی بخط جارج جیکوب کمر
- بخط نسخ باسیاهی در (۷۷۵) ورق کتابت شده و اساس چاپ المینسکی را تشکیل میدهد. بابر نامه چاپ المینسکی بسال ۱۸۵۷ م در شهر قزان مرکز تا تارستان امروزی صورت گرفته بود.
- ۱۲- نسخه خطی ۱۰۱ س. بیوزیچ در میسور هند. نام کاتب این نسخه معلوم نیست. این نسخه خطی در شماره های ۷ و ۸ سال ۱۹۰۰ م مجله انجمن آسیایی چاپ شده و اصل آن تا سال ۱۹۲۱ م در کتابخانه همان انجمن محفوظ بود.
- ۱۳- نسخه خطی کتابخانه دیوان هند که بسال ۱۸۱۰ م کتابت شده است.
- ۱۴- نسخه خطی نظری ترکستانی که به سال ۱۸۲۴ م در پترو گراد در تصرف مالکش بود.
- ۱۵- نسخه خطی ۱۱۷ D کتابخانه انستیتوت شرق شناسی اتحاد شوروی که بسال ۱۸۲۴ م توسط ج. سینکو فسکی از روی نسخه مورخ ۱۱۲۱ ه (۱۷۰۹ م) در پتر بورگ کتابت شده و حاوی ۱۹۶ ورق است.
- ۱۶- نسخه خطی کتابخانه یو-نیور سته لنین گراد که به سال ۱۸۳۹ م بخط ملافیض خا نوف استنساخ شده.
- ۱۷- نسخه خطی شماره ۱۴۴ کتابخانه انستیتوت شرق شناسی آکادمی علوم ازبکستان شوروی که به سال ۱۳۰۸ ه (۱۸۹۰-۹۱ م) کتابت شده. نام کاتب آن معلوم نیست.
- ۱۸- نسخه خطی شماره ۱۴۵ همان کتابخانه که به سال ۱۳۲۶ ه ق (۱۹۰۸ م) بخط محمد وفابن میرزا فیض الله در بخارا کتابت شده و حاوی (۵۶۵) ورق است.
- ۱۹- نسخه خطی شماره ۶۸۵۳ D این نسخه ناقص ۲۷ ورق است (۸۰۹ ب - ۸۳۶ آ).

۲۰- نسخه خطی شماره ۱۲۶ کتابخانه انستیتوت شرق شناسی
آکادمی علوم تاجکستان شو روی ، تاریخ کتابتس آغاز قرن (۲۰)
(۱۴۳) ورق از ابتدای بابرنامه رادر بر دارد .

۲۱- نسخه خطی شماره ۱۰۴ کتابخانه عمومی لنینگراد که تاریخ
کتابت آن ۱۸۶۲ م است .

۲۲- نسخه خطی کتابخانه بنگال که در فهرست ایوانوف توصیف
آن داده شده متعلق به قرن ۱۲ هجری (قرن ۱۸ م) .

ترجمه‌های دری بابر نامه : این اثر قیمتدار در طول بیش از
چهارونیم قرن ، چهارمرتبه بزبان دری ترجمه شده است . قرار آتی :

۱- ترجمه شیخ زین الدین خوافی متخلص به ((وفایی)) منشی
بابر ، این ترجمه بخش هندوستان بابر نامه را در بردارد. از نسخه
های خطی این ترجمه ، در کتابخانه‌های موزه بریتانیا ، کتابخانه ملی
پاریس ، کتابخانه رامپور ، کتابخانه دولتی الوار هند و در کتابخانه
اود پور هند جمعا (۷) نسخه خطی موجود است . این ترجمه نشر
نشده .

۲- ترجمه میرزا پاینده حسن غزنوی و محمد قلی مغول حصاری
که به سال ۹۹۴ هـ (۱۵۸۶ م) بامر بهروز خان حاکم جونا گره آغاز
شده . میرزا پاینده حسن بخش نخستین اثر را ترجمه کرد. بقیه
را محمد قلی حصاری تاو قایع سال ۹۳۵ هـ رسانید. چهارنسخه خطی
این ترجمه در کتابخانه‌های بودلیان ، اندیا آفیس ، موزه بریتانیا و کتابخانه
ادوارد براون محفوظ است .

۳- ترجمه عبدالرحیم خان خانان که ترجمه کامل بابر نامه بوده در
سال ۹۹۸ هـ (۱۵۸۹ - ۱۵۹۰ م) صورت گرفته . از این ترجمه بیش
از (۴۰) نسخه خطی معتبر و نامعتبر در کتابخانه‌های شرق و غرب موجود
است .

میرزا محمد شیرازی آنرا بسال ۱۳۰۸ هـ ق (۱۸۹۰ م) به صورت مغلوط
طبع و نشر کرده بود .

۴- ترجمه طغای مراد آخوندختلانی البلجوانی که به امیر عالم خان پادشاه بخارا (۱۹۱۰- ۱۹۲۰ م) اهدا شده و به سال ۱۳۳۱ ق (۱۹۱۲ م) کتابت آن بپایان رسیده است. از این ترجمه فقط يك نسخه خطی که آنهم بخط خود مترجم می باشد در دست است و در کتابخانه انستیتوت شرق شناسی اکادمی علوم از بکستان نگهداری می شود و (۲۷۰) ورق دارد.

ترجمه های روسی :

۱- بخشی از ابتدای بابر نامه، از روی چاپ ایلمینسکی توسط س. ای. پلیا کوف. سالنامه ولایت فرغانه، جلد ۳، چاپ مرغیلان جدید ۱۹۱۴.

۲- ترجمه پارچه هایی از بابرنامه ن. پانتو سوف، تحت عنوان فرغانه در شرح واقعات بابری، سینت پتربورگ ۱۸۸۴ م.

۳- ترجمه پارچه هایی از بابر توسط ویا تکین، شرح سمرقند و مضافات آن، راهنمای ولایت سمرقند. نشریه چهارم، سمرقند ۱۸۹۶ م.

۴- ترجمه پارچه هایی از بابرنامه از روی ترجمه فرانسوی آن، توسط و. استروفسکی، بخش سمرقند، چاپ تاشکند ۱۸۹۵ م.

۵- بابر نامه، بخش وقایع سالهای ۸۹۹- ۹۱۱ هـ (۱۴۹۴- ۱۵۰۷ م) از روی نسخه حیدرآباد دکن، ترجمه م. سالی، تاشکند ۱۹۴۸ م.

۶- ترجمه متن کامل روسی، توسط م. سالی، تاشکند ۱۹۵۸ م.

۷- چاپ جدید ترجمه روسی، تاشکند ۱۹۸۲ م.

ترجمه های انگلیسی :

۱- ترجمه جان لیدن و ویلیام ایر-سکین به سال ۱۸۲۶ م. تجدید طبع در ۱۸۴۴ م.

این ترجمه را لو کاس کینگت تحشیه و تعلیق کرده به سال ۱۹۲۱ م در دو جلد نشر کرد.

ترجمه لیدن و ایر سکین، توسط ر. م. کالد یکوت به سال ۱۸۴۴ م تلخیص و در لندن طبع شد.

۲- ترجمه ف.ج.تالبوت از روی ترجمه خان خانان که در ۱۹۰۸ م چاپ شده است. این ترجمه اخیراً تجدید طبع نیز شده است.

۳- ترجمه ا.س.بیوریچ از روی متن ازبکی بابر نامه، طبع اول ۱۹۲۱ م و طبع دوم ۱۹۶۹ م و طبع دیگر ۱۹۷۵ م.

توسط پاره دوکورتی. بزبان آلمانی توسط کایزر ر بسال ۱۸۲۸ همچنین بابرنامه بزبان فرانسوی در ۱۸۷۷م در لپزیک و بترکی استانبولی بسالهای ۱۹۴۳-۱۹۴۶ با مقدمه و تعلیقات توسط رشید رحمتی ازبک ترجمه شده و بچاپ رسیده است.

متن ترکی (ازبکی) بابر نامه نخستین بار بسال ۱۸۵۷ م، در شهر قزان مرکز تاتارستان امروزی، طبع دوم در ۱۹۰۵م در لیدن و طبع های دیگر بالفبای کریلی در ۱۹۴۸، ۱۹۶۰ و ۱۹۶۵ در تاشکند صورت پذیرفته است.

دانشمندان افغانی هم در خلال تحقیقات علمی خویش به بابر نامه توجه داشته اند. جز استفاده های شایانی که از آن بعمل آمده، فصول تو صیف ولایات کابل، پروان، کاپیسا، غزنی، لغمان، ننگرهار و کنر توسط مرحوم سرور گویا در شماره های ۷۲ و ۷۳ مجله ادبی کابل بسال ۱۳۱۷ انتشار یافته. مرحوم پوهاند حبیبی درباره بابر و آثار او رساله ممتعی نوشتند و چاپ کردند و استاد احمد علی کمیزاد به استفاده از بابر نامه، تاریخچه بالا حصار کابل و ولایت کابل و مضامین آنرا نوشتند.

۲- دیوان اشعار بابر :

پنج نسخه خطی از هم متفاوت اشعار بابر در کتابخانه های استانبول، هند و پاریس موجود است که از مواد همه آنها دیوان کامل اشعار بابر موجود آمده می تواند یک بخش کو چک این دیوان بسال ۱۹۱۰م در مجله انجمن آسیایی بنگال نشر شده بود. محمد فواد کوپر و لو یک بخش زیاد دیوان را به سال ۱۹۱۲ م در چهار شماره مجله ((ملی تبعلر مجموعه سی)) منتشر کرد. بسال ۱۹۱۷ م شکل کاملتر دیوان اشعار بابر توسط الکساندر ریپوویچ نشر کرده شد.

بسال های ۱۹۵۸ و ۱۹۶۵ در تاشکند از روی چاپ سمو لوویچ بالفبای کریمی نشر شد. در سال گذشته بخش غزلیات دیوان بابر را در مسکو نشر کردند.

دیوان کامل اشعار بابر که با استفاده از همه نسخه های خطی تهیه شده از طرف دیپار تمنت از یکی اکادمی علوم ج. د. ا. بسال ۱۳۶۲ ش طبع و نشر شد.

۳- رساله عروض بابر: یک نسخه خطی آن در کتابخانه ملی پاریس و نسخه دیگر در شهر «کوچا» ترکستان شرقی و نسخه سوم که تازه پیدا شده در کتابخانه شخصی محترم سیدمحمی الدین گوهری موجود است. این رساله از روی نسخه خطی پاریس دوبار به صورت عکسی در تاشکند و مسکو طبع شد. طبع علمی آن تا حال صورت نگرفته است.

۴- رساله مبین در فقه حنفی:

دو نسخه خطی از این اثر موجود است. در چاپهایی که در قزاق تاشکند صورت گرفته از نسخه خطی لنین گراد استفاده شده است. نسخه خطی معتبر این مثنوی (۲۰۰۰) بیتی در کتابخانه شخصی پرو فیسور فراد کوپرولو محفوظ است که تا حال از آن استفاده بعمل نیامده است.

۵- ترجمه رساله والدیه که دو نسخه خطی آن در داخل دیوان اشعار بابر در دهلی و استانبول موجود است و تا حال (۴) بار انتشار یافته.

نتیجه: ظهیر الدین محمد بابر، با آثار فنا ناپذیرش در جمله شاعران و مورخان طراز اول زبان ترک شرقی (ازبکی) و از سخن سنجان خوب این منطقه آسیا بشمار می آید و شایسته است که آثار ادبی و ایجاد های وی به نسل جدید کشور عرضه گردد.

اشرف عظیمی . عضو دپارتمنت اوزبکی وزارت تعلیم و تربیه

یئنگی دنیا

چیقدی آزاد لیک قو یا شی شام ظلمت قالمه دی
کیچدی ظالم دوره سی دور مشقت قالمه دی
جرحه - جرحه ایردی کو نگلیم ظلم واستبداد ایله
انقلاب دین التیام تا پدی جراحت قالمه دی
کیلدی ای ((بابر)) دیارینگه شکوهرلی انقلاب
شا دمان لیک یوز لنیب دوربان نکبت قالمه دی
اولکه میزده انقلاب وینگی باسقیچ فیضید یسن
نیست بولدی مفتخوار ارباب راحت قالمه دی
جام وحدت دین ایچیب سرشار لیکده برجه میز
بیر تن و بیرجان بولدیك رنج فرقت قالمه دی
اورته دین کیتدی نفاق و ملیت لر فرقتی
مهر جای آلدی گو نگلول لرده کدورت قالمه دی
بولمغه ای ایمی اسپیرو بنده آدم - آده -
ایر کین آل کو نگول نفس نی کیم اسارت قالمه دی
ایمدی بدبخت لیک نشان گورگزمه گهی موندین بویان
جغداد بار بولدی نابود و فلاکت قالمه دی
بیر لشیبان ینگی دنیا ساریگه قویدیک قدم
غفلت و توختش اوچون بیر لحظه فرصت قالمه دی
عاقبت بیتکور دی دوران ایسته گن آما لیسه
((ایمدی دوران دین منگا اصلا شکایت قالمه دی))

دنیای نو

باطلوع آفتاب آزادی، شام ظلمت نابود گردید . دوره سیاه استبداد پایان یافت . ای ((بابر)) امروز در دیار تو انقلاب پیروز گردید و به دوران نکبت خاتمه داده شد . به دل های ریش مرهم نهاد . از فیض انقلاب شکوهمند ثور و مرحله نوین و تکاملی آن زندگی ارباب راحت و مفت خواران خاتمه پذیرفت .

دیگر نفاق و دوری بین ملیت های برادر و برابر افغانستان وجود ندارد . همه سرشار از جام و حدت چون یک جان و یک تن پی اعمار جامعه نوین - در تلاش اند . دیگر دوره اسارت و بنده شدن گذشت . در وطن محبوب مان مرغ آزادی نغمه خوان است ، همه کس درینجا آزادانه نفس می کشد ، و احساس راحت می کند ، چونکه جغد ظلمت نابود شد و دوره بدبختی گذشت .

ما با اتحاد و یک دلی به سوی دنیای نوین ، استوار و مطمئن گام نهادیم ، در راه رسیدن باین آرمان دیگر فرصت غفلت و کاهلی از وجود مازدوده شد . به گفته ((بابر)) ((از دوران دگر شکوه ندارم)) واقعا دیگر از دوران جای شکایت نماند . چونکه انقلاب شکوهمند ثور مرحله نوین و تکاملی آن آرمان دیرینه زحمت کشان و مردمان آزاده افغانستان به پیروزی رسیده مظفرانه به پیش می رود .

مرحوم محمد گلدي درد لى

کابل خوش منظریم

انقلاب ثور بولدى دلده حسرت قالمه دى
اوتتى استبد دورى ايلده ذلت قالمه دى
نيچه بيللر محروم ايللر کويدى لر ظلم او تیکه
در دو غم ، رنج والم يو قالدی زحمت قالمه دى
اورتا نيب يورگن اولوس کوز آچدی توردی تیکله نيب
هر قيان خوش باقدی لر کوی ایچره ظلمت قالمه دى
فاغ وتاش لر انگره شردی نارسا ليک بار اوچين
ميلغريب بوی چکدیو جنگ وفلاکت قالمه دى
انقلاب دشمن لری هر ير ده بولديلر زبون
نيگه کم اشرار لرده ايمنى طاقت قالمه دى
بابر ينگ سيو گن یری ای کابل خوش منظریم
سن سيو ينگيل ايمنى کيم ايام نکبت قالمه دى
آرزو لر ييتتى وایش وقتى ييتى (درد لى)
((ايمنى دوران دن منگا اصلاشکاييت قالمه دى))

دمحمد گلدی دردلی دشعر پښتو ترجمه

دثور انقلاب چی دزړه حسرت یی وړک کړ . دظالمانو دوری تیری سوی
او ذلت یی له منځه یووړ کلوڼه کلوڼه محروم ولسونه دظلم او رونا سوزول
اوس غم ، رنج ، الم ، زحمت وړک سو ، دامحروم ولس خپلی سترگی خلاصی
کړی او اوچت سو . اوپه خوش حالی سره یی هری خوا وکتل چی توری
تیارۍ پاتی نه دی . دناړ سنا یی له مخی غرونه او ډبرۍ په غوغا وو .
په خندا پورته سول . دوږی اوفلاکت وړک سو : دانقلاب دښمنان په هر-
ځای کی وڅپل سول . اشرار له پښو و غور ځول شول .
ای دبابر خوش کړی وطنه ښکلیه کابله ! ته خوښ حاله اوسه چی دبده
مرغی ورځی تیری شوی . هیلی موپه ځای شوی اوس دکاروخت دی ای
(دردلیه) اوس ماته ددوران نه هیڅ شکایت پاتی نشو .

غلطنامہ

صحیح	-
قول	-
برابر	-
ادبی	-
دموکراتیک	-
محترم	-
محترم	-

غلط -	مطر
صفحہ ۳ - قل	۱۱
» ۳ - برابر	۲۱
» ۵ - دابی	۴
» ۱۷ - دمولراتیک	۱
» ۱۷ - متحوم	۱۱
» ۸۸ مرحوم	۸